

Vilniaus universitetas

TARPTAUTINIŲ SANTYKIŲ IR POLITIKOS MOKSLŲ INSTITUTAS

POLITIKOS MOKSLŲ BAKALAURO PROGRAMA

Teodoras Grigaliūnas

IV kurso studentas

**Kinijos socialinių kreditų sistema: socialinės kontrolės mechanizmas
ar visuotinai priimtinos normos išraiška?**

BAKALAURO DARBAS

Darbo vadovas: Marijuš Antonovič

Vilnius, 2019

Bakalauro darbo vadovo/ės išvados dėl darbo gynimo:

.....
.....
.....

.....

(data)

.....

(v., pavardė)

.....

(parašas)

Bakalauro darbas įteiktas gynimo komisijai:

.....

(data)

.....

(Gynimo komisijos sekretoriaus/ės parašas)

Bakalauro darbo recenzentas/ė:

.....

(v., pavardė)

Bakalauro darbų gynimo komisijos įvertinimas:

.....

Komisijos pirmininkas/ė:

Komisijos nariai:

BIBLIOGRAFINIO APRAŠO LAPAS

Grigaliūnas T. Kinijos socialinių kreditų sistema: socialinės kontrolės mechanizmas ar visuotinai priimtinos normos išraiška? Politikos mokslų specialybės, bakalauro darbas / VU Tarptautinių santykių ir politikos mokslų institutas; darbo vadovas M. Antonovič. – V., 2019. – 49 p.

Reikšminiai žodžiai: Kinija, socialinių kreditų sistema, normos, normų antreprenerystė, socialinė kontrolė, konfucianizmas, socialinės organizacijos, gėdinimo-reintegravimo mechanizmas, išmaniosios technologijos, valstybės informatizacija.

Šiame darbe atliekama Kinijos XIII penkmečio plano (2016–2020 m.) ir penkių pasirinktų Kinijos žiniasklaidos straipsnių diskurso analizė. Tekstuose nagrinėjama Kinijos socialinių kreditų sistema siekiant išsiaiškinti, kaip Kinijos valdžia pateisina socialinių kreditų sistemos įgyvendinimą savo visuomenėje. Tyrime atskleidžiama, jog socialinės kontrolės praktikos Kinijoje buvo pastebimos ir anksčiau, ir pasireiškė visuomeniniu gėdinimo-reintegravimo mechanizmu kaimynysčių medijose. Empirinėje dalyje, Kinijos penkmečio plano kontekste, socialinių kreditų sistema pristatoma kaip mechanizmas, skatinantis visuomenės narių patikimumą, pabrėžiant socialinių normų ir visuomeninės santvarkos palaikymo svarbą. Žiniasklaidoje pristatant sistemą pabrėžiamas pilietinis įsitraukimas ir socialinių organizacijų vaidmuo. Remiantis konstruktyvistinės normų perspektyvos teorine prieiga, siekiama pažiūrėti, ar Kinijos visuomenė socialinę tarpusavio kontrolę laiko norma.

PATVIRTINIMAS APIE ATLIKTO DARBO SAVARANKIŠKUMĄ

Patvirtinu, kad šis darbas „Kinijos socialinių kreditų sistema: socialinės kontrolės mechanizmas ar visuotinai priimtinos normos išraiška?“ :

1. Atliktas mano paties ir nėra pateiktas kitam kursui šiame ar ankstesniuose semestruose;
2. Nebuvo naudotas kitame institute/universitete Lietuvoje ir užsienyje;
3. Jame nenaudojami šaltiniai, kurie nėra nurodyti darbe, ir pateikiamas visas panaudotos literatūros sąrašas.

Teodoras Grigaliūnas

(parašas)

TURINYS

Įvadas	6
1. Teorinė dalis.....	12
1.1. Normos, jų evoliucija ir įtaka.....	12
2. Normos „gyvenimo ciklas“	13
2.1. Pirma fazė: kilmė arba normos iškilimas	13
2.1.2. Organizacinės platformos ir slenkstiniai taškai.....	14
2.2. Antra fazė: normų pakopos, socializacijos agentai ir normų sutikimo būdai.....	14
2.3. Trečia fazė: internalizacija.	16
2.4. Integracijos procesas	17
3. Normos, išskylančios tinkamu metu ir tinkamoje vietoje, ir jų įtaka	17
3.1. Normos ir racionalumo santykis	18
4. Metodologija	20
4.1. Socialinis konstruktyvizmas ir diskurso analizė	22
4.2. Tekstų atranka	22
4.3. Analizės eiga	23
5. Empirinė dalis	25
5.1. Socialinės kontrolės praktikos Kinijoje.....	25
5.2. Gėdinimo-reintegravimo mechanizmas	26
5.3. Socialinė kontrolė konfucianistiniame mokyme	27
6. Tryliktojo Kinijos liaudies respublikos penkmečio plano (2016–2020 m.) diskurso analizė	29
6.1. Socialinės patikimumo (<i>credibility</i>) sistemos gerinimas.....	29
6.2. Kredito informacijos tvarkymas	30
6.3 Kredito informacijos dalinimosi nauda ir bendradarbiavimas	31
6.4 Mechanizmas, skatinantis veikti, remiantis atvirumo ir patikimumo principais (<i>good faith</i>) ir taikyti nuobaudas nepatikimumo atveju.....	32
6.5 Kredito paslaugų rinka	35
7. Socialinių kreditų sistema Kinijos žiniasklaidoje	37
7.1. Socialinių organizacijų vaidmuo	37
7.2. Socialinė savireguliacija.....	38
Išvados.....	41
Priedas 1	43
Literatūros ir šaltinių sąrašas.....	43
Summary	48

Ivadas

2014 m. Kinijos valdžia pristatė naują valstybės reguliavimo modelį, kuris remiasi socialinių kreditų sistema. Šiame kontekste kreditas yra žodžio *xinyong* vertinys. Verčiant iš kinų kalbos žodis *xinyong* reiškia žmogaus patikimumą, sąžiningumą¹. Socialinės kreditų sistemos paskirtis – įvertinti kiekvieno asmens patikimumą. Tačiau žodžio *xinyong* vartojimas skirtinguose kontekstuose gali turėti skirtingas reikšmes, todėl sakyti, kad sistema apima vien socialinius gyvenimo aspektus, būtų neteisinga. Kalbama apie individo patikimumą politinės, ekonominės rinkos sferose. Sistemą žadama implementuoti iki 2020 m., kuri bus taikoma net 1,35 mlrd. Kinijos piliečių².

Teigiama, jog sistema, veikianti kaip „didžiųjų duomenų“ (angl. *big-data*) sekimo sistema, skirta sekti, kontroliuoti, disciplinuoti socialinius, politinius, ekonominius piliečių gyvenimo aspektus. Kompiuterizuotos didžiųjų duomenų programos yra įgalintos apskaičiuoti, nuspėti individo elgseną, atsižvelgdamos į jo pirkinį sąrašą internetinėse parduotuvėse, ar individas delsia mokėti sąskaitas, ar net iš jo draugų rato. Įsivaizduokime situaciją, kai kiekvienam asmeniui suteikiama po 1000 socialinių kreditų taškų. Prasižengus, padarius ką nors blogo, taškai iš individualaus socialinio kredito atimami, o padarius ką nors gero, ir jei tas geras darbas būna pastebėtas, taškai yra pridedami. Kas yra geras dalykas, o kas blogas – nustato pati valdžia. Pavyzdžiui, gavus baudą už važiavimą be bilieto, atimami 5 taškai. Tuo tarpu pasielgus didvyriškai, kaip antai radus pamestą piniginę ir apie tai pranešus vietinei savivaldai, žmogus apdovanojamas 30 taškų. Informaciją renka specialiai valdžios priskirti asmenys, kurie klausinėja, šnekasi su bendruomenės nariais ir visus įvykius fiksuoja savo žurnaluose. Kiekvieno mėnesio pabaigoje surinkti duomenys perduodami vietinės savivaldos darbuotojams, kurie ir vertina, sudaro individualius asmenų socialinių kreditų reitingus. Rezultatai skelbiami viešai³.

Taip kuriamas teigiamas pavyzdys garbinant ir išaukštinant tuos žmones, kurie prisidėjo prie bendruomenės gerbūvio ir yra patikimi. Taip pat viešai gėdijami prasikaltę ir turintys pasitempti. Tačiau sistema viešu pagerbimu ar sugėdinimu neapsiriboja. Nukritus socialiniam kreditų indeksui, tai yra praradus bent truputį taškų, gali grėsti rimtos pasekmės. Pavyzdžiui, padidinamos prašomos paskolos įmokos arba išvis tam tikros paslaugos tampa neprieinamos:

¹ Pin Pin Chinese, “Chinese-English Dictionary.” 2014. <

<http://dictionary.pinpinchinese.com/definitions/t/%E4%BF%A1%E7%94%A8-xinyong> > [žiūrėta 2019-02-04].

² Simina Mistreanu, “Life Inside China’s Social Credit Laboratory.” *Foreign Policy*, 2018. <

<https://foreignpolicy.com/2018/04/03/life-inside-chinas-social-credit-laboratory/> > [žiūrėta 2019-02-04].

³ Ten pat.

neparduodami pirmos klasės traukinio, lėktuvo bilietai, atimama teisė leisti vaikus į privačias mokslo įstaigas. Atitinkamai žmonės, turintys aukštus socialinius reitingus, yra socialiai ir ekonomiškai paskatinami. Norint pasigerinti socialinį indeksą ir padidinti bendruomenės pasitikėjimą, galima tapti kraujo donoru ar paaukoti pinigų labdarai, nors niekas nežino, ar tie pinigai išties keliauja labdarai. Galima atlikti visuomeninius darbus ar jau minėtus didvyriškus poelgius⁴. Kuo daugiau gerų darbų atliekama – tuo greičiau auga socialinis kreditų reitingas, ir paslaugos vėl tampa prieinamos. Kitaip sakant, vėl tampama patikimu visuomenės nariu. Ir nors iš pirmo žvilgsnio ši sistema panaši į kompiuterinio žaidimo schemą ar tiesiog nesusipratimas, jau šiuo metu socialinė kreditų sistema yra išbandoma kai kuriuose Kinijos miestuose, pavyzdžiui, Rongchenge.

Vakarų medijų platformose naujoji Kinijos sistema ir jos užmojai vertinami skeptiškai. Antraštėse nuolat pabrėžiamas sekimo klausimas, kalbama apie socialinės kontrolės aspektą, o kai suvokiame, jog visa tai vyksta Kinijos kontekste, į galvas peršasi tik viena mintis – distopija. Kita vertus, labai dažnai dalis informacijos, pavyzdžiui, kalbos apie projekto nešamą naudą ar tai, kad šis didina saugumą šalies viduje, yra tiesiog nutyliama. Kaip pavyzdį paimkime nelegaliai gyvenančių asmenų problemą. Kinijos liaudies respublikoje gyvena apie 1.37 bilijono žmonių. 2015 m. duomenimis, Kinija atrado, jog apie 13 milijonų žmonių, o tai yra apie vienas procentas visos Kinijos populiacijos, oficialiai iki šiol neegzistavo⁵. Šie žmonės niekada nebuvo užsiregistravę šalies būsto duomenų sistemoje, kuri dar kitaip kinų kalba vadinama *hukou*⁶. Būti užregistruotam *hukou* reiškia oficialiai egzistuoti. Būsto duomenų sistema yra glaudžiai susijusi su asmens tapatybe, tai lyg asmens tapatybės liudijimas. Sunku suvokti, jog neužsiregistravus *hukou* nėra prieinamos net pačios būtiniausios socialinės paslaugos: sveikatos apsauga, teisė į pensiją ar edukaciją, viešasis transportas. Be to, *hukou* sistema yra glaudžiai susijusi su Kinijos vieno vaiko politika⁷. 1979 m. pristatyta sistema buvo viena iš ekstremaliausių valdžios politikos formų kontroliuoti populiacijos augimą šalyje. Neregistruoti vaikai, dar vadinami „juodaisiais vaikais“ (*black child*), kiniškai *hei haizi*, techniškai neegzistuojantys asmenys, realiai nėra pilnaverčiai visuomenės nariai ir negali įsitraukti į jos gyvenimą dėl jau minėtų priežasčių⁸.

⁴ Ten pat.

⁵ Shannon Tiezzi, “China Wants Hukous for Its 13 Million Unregistered Citizens.” *The Diplomat*, 2015. < <https://thediplomat.com/2015/12/china-wants-hukous-for-its-13-million-unregistered-citizens/> > [žiūrėta 2019-03-03].

⁶ Priyanka Juneja, “China’s Hukou System.” *The diplomat*, 2017. < <https://thediplomat.com/2017/07/chinas-hukou-system/> > [žiūrėta 2019-03-03].

⁷ Asia Pacific Foundation of Canada, “China’s one-child policy.” *Asia Pacific Curriculum*, 2016, p.2-6.

⁸ Ten pat.

2015 m. Kinijos valdžia žengė lemtingą žingsnį – atsisakė vieno vaiko politikos ir leido visoms poroms turėti jau po du vaikus. Nuo 2016 m. kiekviena iš porų, nepriklausomai ar laukia pirmojo, ar antrojo naujagimio, turi teisę turėti vaiką nors ir be Kinijos valdžios sutikimo, su sąlyga, kad naujagimis bus įregistruotas registru centre⁹. Nors figūruojanti Kinijos valdžios retorika apie naujagimių kontrolę vis dar išlieka, akivaizdu, jog tai yra fundamentalus šalies vidaus politikos pokytis. Tai galima patvirtinti ir Kinijos 2015 m. paskelbta žinia, jog šalis yra pasirengusi įregistruoti beveik 13 milijonų žmonių, iki šiol oficialiai neegzistavusių Kinijos rezidentų¹⁰.

Įregistruoti piliečiai Kinijos valstybei yra naudingi mažiausiai dėl dviejų priežasčių: ekonominių paskatų ir saugumo¹¹. Dėl sparčios išmaniųjų technologijų bei komunikacijų plėtros instituciniame lygmenyje bei pritraukiančio bendradarbiavimo su privačiu sektoriumi, Kinijos valstybė turi galimybę sudaryti universalius, individualius subjektų socialinius kreditų reitingus. Pavyzdžiui, viena iš didžiausių Kinijos kreditorių rizikos platformų „Sesame Credit“, dar žinoma kaip „Zhima Credit“, sudarinėja juoduosius sąrašus, į kuriuos įtraukia prasikaltusius asmenis ar nepatikimas įmones. Šia informacija pasidalinama su viešuoju sektoriumi ir taip yra sumažinama pinigų plovimo ar potencialiai pavojingų investicijų rizikos galimybė¹².

„Sesame Credit“ veikla dažnai gretinama su socialinių kreditų sistemos projektu¹³. Dėl išmaniųjų technologijų plėtros, o šiuo atveju, dėl socialinių kreditų projekto suteiktų galimybių, Kinija nuo šiol gali suvaldyti 13 milijonų žmonių antplūdį ir sėkmingai juos įtraukti į ekonominį šalies gyvenimą. Taigi, nesuklysimė teigdami, jog finansinės rizikos užtikrinimas yra bent vienas iš daugelio socialinių kreditų projekto tikslų. Šiais konkrečiais pavyzdžiais norima parodyti, jog pristatyti Kinijos socialinių kreditų sistemos projektą tik kaip distopinės valstybės komponentą, būtų neobjektyvu. Remiantis šiais aspektais ir yra grindžiamas temos aktualumas. Akivaizdu, jog trūksta informacijos ir mokslinių tyrimų apie sistemos įgyvendinimo pagrindą ir jos tolesnę plėtrą.

⁹ Wang Feng, Baochang Gu, and Yong Cai, “The End of China’s One-Child Policy.” *Studies in family planning*, 47(1), 2016, p. 83-86.

¹⁰ Tiezzi.

¹¹ Frank Ka-Ho Wond, “China’s Hukou System: What it is and How it Works.” China Briefing, 2019. < <https://www.china-briefing.com/news/chinas-hukou-system/> > [žiūrėta 2019-03-07].

¹² Jamie Horsley, “China’s Orwellian Social Credit Score Isn’t Real.” *Foreign Policy*, 2018. < <https://foreignpolicy.com/2018/11/16/chinas-orwellian-social-credit-score-isnt-real/> > [žiūrėta 2019-03-08].

¹³ Nicole Kobie, “The complicated truth about China’s social credit system.” *Wired*, 2019. < <https://www.wired.co.uk/article/china-social-credit-system-explained> > [žiūrėta 2019-03-08].

Atrodytų keista, jog Kinijos piliečiai pernelyg neprieštarauja, netgi pritaria sistemos įgyvendinimui šalyje. Anot 2018 m. Kinijoje atlikto tyrimo, apie 80 proc. respondentų teigiamai vertina komercinę socialinių kreditų („Sesame Credit“) sistemą, registruojančią vartotojų duomenis. Tik 7 proc. apklausos dalyvių buvo susipažinę su sąlyga, jog jų asmeninė informacija bus kaupiama Kinijos valdžios duomenų registre. Įdomu ir tai, kad ši sistema pelno didžiausią palaikymą tarp vyresnio amžiaus ir turtingesnių gyvenviečių žmonių, kurių dauguma yra labiau išsilavinę bei turėtų būti geriau susipažinę su asmens privatumo, neliečiamybės teise.

Akivaizdu, kad daugumai Kinijos išsilavinusių žmonių asmeninės informacijos privatumo nepaisymas nekelia susirūpinimo. Tačiau net 76 proc. respondentų mano, jog didžiulė Kinijos problema – visuomenės tarpusavio pasitikėjimo nebuvimas. Panašu, jog Kinijos visuomenėje pasitikėjimo svarba iškeliamą aukščiau nei privatumo teisės nepaisymo problema. Tai rodo, jog ne tik Kinijos valdžios valia, bet ir šalies piliečių manymu būtinos tam tikros paskatos sprendžiant visuomenės narių patikimumo klausimą. Tik neaišku, kokiomis priemonėmis tai gali būti atliekama.

Kaip Kinijos valdžia įtikina visuomenę, jog socialinių kreditų sistemos įgyvendinimas neprieštarauja žmonių tarpusavio nepasitikėjimo problemai? Kitaip tariant, kaip Kinija racionalizuoja, pateisina šalyje vykdomą socialinių kreditų sistemos projektą?

Atsakymą pateiktų oficialus Kinijos valdžios diskurso tyrimas. Norint pažvelgti, kaip Kinijos valdžia sistemą racionalizuoja iš vidaus, reiktų analizuoti oficialius dokumentus. Šiame darbe bus tiriamas Kinijos liaudies respublikos ekonominės ir socialinės plėtros XIII penkmečio planas (2016–2020 m.). Socialistinių šalių ekonomikos sistemose planavimas yra vienas iš pagrindinių elementų formuojant politines, ekonomines, socialines, kultūrinės ir kitų gyvenimo sferų ateities vizijas. Todėl plane nurodomi esminiai ateinančių penkerių metų principai ir svarbiausi aspektai.

Analizuojant vien tik iš vidaus pateikiamą sistemą, atsakymas į tyrimo klausimą būtų neišsamus. Dėl to bus siekiama atskleisti, kaip sistema racionalizuojama išorėje, tiriant penkis paskutinių dvejų metų straipsnius, atspindinčius socialinių kreditų sistemą ir jos principų taikymą visuomenėje. Straipsniai atrinkti iš dviejų stambiausių Kinijos medijų platformų – *China Daily* ir *Xinhuanet* – angliškų versijų.

Tyrimo objektai bus nagrinėjami pasitelkiant metodologinę diskurso analizės prieigą. Analizuojant bus remiamasi trijų *Norman Fairclough* lygmenų – tekstų aprašymo, interpretavimo ir aiškinimo – schema.

Empirinėje dalyje pirmiausia bus pateikiamas kontekstas, pabrėžiantis socialinės kontrolės praktikų ir jos formų reikšmę. Atliktoje literatūros apžvalgoje apibūdinamos anksčiau iki nagrinėjamo laikotarpio Kinijoje taikytos socialinės kontrolės praktikos. Vėliau pateikiamas Kinijos XIII penkmečio plano nagrinėjimas. Tolesnėje darbo dalyje atskleidžiama, kaip sistema racionalizuojama

išorėje, t.y. Kinijos visuomenės akimis, žiniasklaidos priemonėse ir socialinių tinklų platformose bei pačių Kinijos politikų, funkcionierių kalbose, pranešimuose, komentaruose ir etc.

Pagrindiniai šio darbo uždaviniai:

1. Atskleisti Kinijos socialinės kontrolės praktikas ir jos ištakas.
2. Analizuoti socialinių kreditų sistemos traktavimą valstybės oficialiuose valdžios šaltiniuose, t.y. Kinijos XIII penkmečio plano kontekste.
3. Išsiaiškinti socialinių kreditų sistemos pateikimą visuomenei, remiantis nagrinėjamų straipsnių duomenimis.

Nors Kinijos socialinių kreditų sistemos projektas (toliau vartojamas trumpinys SKSP) buvo pristatytas prieš kelerius metus, išsamių analitinių tyrimų anglų kalba, tiriančių Kinijos naujosios sistemos užmojus bei vystymo procesą, pasigendama. Dažniausiai vakarietiškos medijų platformos pasitelkdamos skambias antraštes Kinijos fenomeną pateikia kaip skaitmeninį, modernių laikų didžiojo brolio stiliaus distopinės valstybės analogą (Petricic 2017, Mitchell ir Diamond 2018). Iš vienos pusės reikia pripažinti, jog tokių straipsnių, darbų autoriai yra teisūs, žinant šnipinėjimo, sekimo propaguojamas praktikas Kinijos kontekste. Internetinės sienos diegimas ar cenzūros taikymas internete – patikrintos strategijos norint kontroliuoti, suvaržyti pilietinę visuomenę. Todėl Kinija, pasitelkusi naujausias technologijas kaip kontrolės įrankį, yra apsiginklavusi skaitmeniniu totalitariniu ginklu (Brady 2006, Harwit ir Clark 2013, Mackinnon 2011, Sullivan 2014). Visgi ne visi autoriai pritartę tokiai pozicijai. Kai kurių akademikų teigimu, interneto bei naujų technologijų sklaida suteikia daugiau laisvių nei suvaržymų (Aman ir Jayroe 2013, Diamond 2010, Kalathil ir Boas 2010). Manoma, jog internetas bei socialiniai tinklai padeda kurti stipresnę liberalios pilietinės visuomenės savivoką. Internetas taip pat matomas kaip įrankis, vieša erdvė Kinijos piliečiams reikšti emocijas, savo nuomonę (Hassid 2012, Qiang 2011, Tong 2015, Yang 2009, 2014). Internete atsiranda vietos ir galimybė Kinijos piliečiams išreikšti savo nepasitenkinimą ar nusivylimą esama valdžia bei jos vykdoma politika be jokių suvaržymų. Taip apsunkinamas visuomenės kontrolės procesas, nes tradiciniu būdu susekti netinkamą nuomonę reiškiančius vartotojus yra beveik neįmanoma.

Verta paminėti keletą autorių, kurių darbai prisideda prie naujojo Kinijos projekto užmojų aiškinimo bei bendro suvokimo. Shazeda Ahmed tyrime analitiškai pažvelgiama į vieną iš didžiausių Kinijos kreditorių rizikos platformą *Sesame Credit*. Platforma, dar žinoma kaip *Zhima Credit*, tėra Kinijos interneto galiūne laikomos įmonės „Alibaba“ afiliatas. Ši dažnai įvardijama SKSP avangardu Kinijos privačiame sektoriuje. *Alipay* programėlėje socialinio kredito reitingas sugrupuojamas į penkias kategorijas: vartotojo kredito istorija, elgsenos įpročiai, pajėgumas mokėti įmokas, skolas, asmeninė informacija bei socialiniai tinklai. Manoma, jog socialinio kredito reitingui įtakos gali turėti

vartotojo gyvenamoji vieta ar net ir tai, kiek vartotojas praleidžia laiko žaisdamas kompiuterinius žaidimus (Ahmed 2017). Taip pat Mirjam Meissner studija, kuri atskleidžia SKSP potencialias galimybes atlikti reguliacinę funkciją Kinijos ekonomikoje ir kritiškai įvertina tiesioginę daromą įtaką vidaus bei užsienio investicijų sandoriams. Autorės teigimu, SKSP turi potencialo tapti globaliai protingiausia, išmaniomis technologijomis paremta rinkos reguliacine sistema, jei ji bus sėkmingai įgyvendinta. Kitu atveju, SKSP gali lygiai taip pat ir pakenkti Kinijos ekonomikai, kas reikštų visos industrijos žlugimą bei masinį investicijų praradimą (Meissner 2017). Galiausiai Yongxi Chen ir Anne Sy Cheung išvados apie būsimus trūkumus SKSP sistemoje, kalbant apie duomenų saugumo klausimą. Darbe apžvelgiamos egzistuojančios Kinijos teisinės spragos bandant užtikrinti privatumo reguliavimą. Teigiama, jog Kinijos teisinė sistema tiek nacionaliniu, tiek administraciniu lygiu nesugeba užtikrinti vartotojų duomenų saugumo, todėl Kinijos valdžia gali manipuliuoti asmenine informacija, taip užtikrinant visuomeninę kontrolę (Chen ir Cheung 2017).

Pasak paties autoriaus Xin Dai, jo tyrimas yra pirmoji išsami, sisteminė, analitinė įžvalga SKSP tema. SKSP, teoretiniu atžvilgiu, įvardijama kaip išskirtinė naujovė, šiuo atveju bandanti eiti reputacinės valstybės link. Taigi galima sakyti, jog Kinija yra pasitelkusi dvi pagrindines taktikas reputacinės valstybės kūrimui. Pirma, Kinijos valdžia kuria pagrindą, institucines infrastruktūras, norėdama institucionalizuoti reputacinę sistemą. Antra, Kinijos valstybė imasi radikalesnių priemonių, kurias autorius įvardija kaip socialinės inžinerijos užuomazgas. Jomis norima stiprinti socialinės kontrolės efektą, skiepijant teisingų socialinių normų praktiką visuomenėje.

Apie Kinijos socialinius inžinerijos užmojus rašė B. Bakken. Jo knygoje pateikiamos įžvalgos apie tai, kaip Kinija XXI a. siekia socialinės kontrolės, įtraukiant kinų filosofijoje nuolat figūruojančius elementus: moralinę edukaciją bei pozityvistinius mąstymo modelius. Kinų filosofijoje visi individai yra potencialiai idealūs, dėl to normatyvinės vertybės nėra prievartinės, o tampa inkorporuojamos pasitelkiant modernias technologijas. Autoriaus teigimu, moralinės vertybės įgauna prasmę tik tam tikrame socialiniame kontekste. Moralė Kinijoje – tai socialinė moralės forma, priklausoma nuo aplinkinių žvilgsnių. Kitaip sakant, ne tiek svarbu pats geras veiksmas, kiek svarbu būti matomam darant gerą darbą. Tokiu būdu sukuriama sistema, kuri skatina žmones priverstinai apsimetinėti, jaučiamos dirbtinio paklusnumo nuotaikos, o pati sistema bet kurią akimirką yra ties lūžio riba. Jos sėkmingumas priklausys nuo pačių individų supratimo ir noro, matomų sistemos teikiamų plusų. Visuomenė ir toliau dirbtinai apsimetinė, tačiau tik iki tol, kol matys naudą (Bakken 2000).

Kalbant apie socialinės kontrolės praktikas Kinijoje, svarbu paminėti keletą autorių. Jianhong Liu, Lening Zhang, and Steven F. Messner sudarytoje knygoje *Crime and Social Control in a Changing China* (2000) argumentuojama, jog konfucianizmo dėka socialinė kontrolė Kinijos visuomenėje niekada nebuvo įgavusi formalios formos. Kinijos visuomenė – tai viena didelė šeima, kurios nariai rūpinasi vienas kitu. Urbanizacijos proceso metu pradėjo kurtis stiprios kaimynysčių organizacijos,

kurių dėka ilgainiui susiformavo kaimynysčių mediacijų komitetai. Jų formoje buvo sprendžiami ginčai, nesutarimai ar teisiami nusikaltę asmenys. Kaimynysčių mediacijų komitetų nuosprendžiu, nusikaltę asmenys dažnai būdavo atleidžiami nuo bausmės su sąlyga, jog nusikaltėliai bus viešai sugėdinami visos bendruomenės akyse. Taigi socialinė kontrolė buvo užtikrinama sugėdinimo mechanizmu. Gėdinimo ir reintegravimo mechanizmą aprašė australų kriminologas John Braithwaite savo knygoje *Crime, shame and reintegration* (1989). Autoriaus teigimu, nusikaltėlių sugėdinimas yra kartu ir reintegracijos į visuomenę procesas, kadangi sugėdintas nusikaltėlis yra ir visuomenės narys, todėl į jo nusikaltimą yra žiūrima kaip į visos visuomenės nesugebėjimą pasirūpinti savo piliečiais. J. Braithwaite argumentuoja, jog Kinijoje yra aukštas komunitarizmo ir familiarumo lygis dėl konfucianistinio mąstymo pagrindų ir normatyvinių sampratų propagavimo visuomenėje, todėl nusikaltimo rodikliai yra tokie maži.

Oficialią Kinijos poziciją, pristatant socialinių kreditų sistemą, tiriančių autorių ir jų darbų taip pat pasigendama. Kopenhagos Universiteto profesorė Camilla T. N. Sørensen (2015) tyrime atlieka dabartinio Kinijos prezidento Xi Jinping ir kitų Kinijos užsienio reikalų pareigūnų kalbų bei pasisakymų diskurso analizę „Kinijos sapno“ tema. Jos metu ieškoma užuominų, suponuojančių, kaip Kinijos valdžios akimis turėtų keistis ir stiprėti tarptautinis Kinijos vaidmuo dabar, kai atėjo laikas Kinijai atgimti.

1. Teorinė dalis

1.1. Normos, jų evoliucija ir įtaka

Norma bendru sutarimu – standartinis tinkamas veikėjų su duota tapatybe elgesys. Dažnai normos tapatinamos su institucijomis, tačiau toks mąstymo požiūris yra klaidingas. Mat bent vienas esminis skirtumas, skiriantis normas ir institucijas (sociologine prasme) yra agregacija. Normos koncepcija atskiria individualius elgesio standartus. Tuo tarpu institucijos koncepcija nurodo būdą, kryptį, kuria elgesio standartai yra formuojami¹⁴. Dažniausia normų perskyra egzistuoja tarp reguliacinių, nurodančių ir elgesį konstruojančių sudėtinių normų, kuriančių naujus veikėjus, interesus ar veiksmų kategorijas. Normas sudaro tokie standartai kaip „tinkamas“ ar „prideramas“ elgesys, todėl tiek intersubjektyvinės, tiek įvertinimo dimensijos yra bejėgės jas svarstyti. Mes žinome, kas yra tinkama tik remdamiesi bendruomenės ar visuomenės nuomone. Logiškai pagal apibrėžimą nėra „blogų“ normų. Net tokios, kurios šiuo metu oficialiai laikomos blogomis (*rasinė, teisinė nelygybė, imperializmas*), kažkada buvo priimtinos. Mat kai kurios visuomenės grupės tikėjo normos tinkamumu, o kiti turėjo tai priimti kaip neišvengiamybę. Normos išreiškia „privalomumą“ ir bendrą

¹⁴ Martha Finnemore, ir Kathryn Sikkink, „International Norm Dynamics and Political Change“, International Organization, 52(4), 1998, p. 891.

moralinį vertinimą, tad atskleidžia ryškų komunikacijos tarp veikėjų pėdsaką, kurį galima tyrinėti¹⁵.

Normų iškilimas yra įmanomas tiek vietiniu lygiu (valstybės viduje), tiek tarptautiniu lygiu (norma peržengia valstybės teritorijos ribas). Tiesa, vietinės normos yra giliai susijusios su tarptautinėmis normomis ir turi lemiamos įtakos tarptautinių normų iškilimui. Neretai dauguma tarptautinių normų pirmiausia iškyla kaip vidaus normos, tačiau įvairių suinteresuotų asmenų, antrepnierių (angl. *entrepreneurs*) pastangomis vėliau tampa tarptautinėmis¹⁶. Tarptautinės normos turi daryti įtaką pasitelkdamos vidinius struktūrinius kanalus ir vidaus normas, kurios gali sukelti svarbias tarptautinės normos variacijas. Tokio proceso svarba nulemta mažiausiai dviejų priežasčių: 1) normos pristatymas vietiniu lygiu skatina nuolankumą, lengvesnį normos pripažinimą tarptautiniu lygiu; 2) normos pristatymas vietiniu lygiu formuoja skirtingas normos interpretacijas, kurios, pavyzdžiui, gali atstovauti mažumos pozicijas. Be to, remiantis šia tema atliktų studijų rezultatais manoma, jog yra daug panašumų, kuriuo būdu veikia normos ir įstatymai šalies viduje bei tarptautiniu mastu¹⁷. Netgi vidinėje aplinkoje, kuriant sėkmingus įstatymus ir vykdomą politiką, yra būtinas plintančių socialinių normų ir elgesio supratimas. Taigi normos gali nukreipti ir reguliuoti „tinkamą“ elgesį ir (ar) kurti jo gaires, netgi dažnai apriboti tam tikrus veiksmus ir suvaržyti veikėjų pasirinkimus.

2. Normos „gyvenimo ciklas“

2.1. Pirma fazė: kilmė arba normos iškilimas

Normos neatsiranda savaime, jas formuoja normų propaguotojai, tam tikri suinteresuoti asmenys, vadinami antrepneriais. Normos yra aktyviai kuriamos veikėjų, turinčių stiprų nusistatymą apie tinkamą ir siektiną elgesį jų bendruomenėje. Normos propaguotojai atkreipia dėmesį į problemas ar net „sukuria“ jas, aktyviai komentuodami bei aiškindami ir jei to reikia, netgi jas dramatinuodami. Toks procesas gali būti vadinamas įrėminimu (angl. *framing*). Antrepnierių pastangos įrėminti naujas normas veikia „tinkamumo“ aplinkoje, apibrėžtoje ankstesnių normų. Metant iššūkį egzistuojančiai tinkamumo logikai, aktyvistams, normų propaguotojams gali tekti atsidurti atvirai „nederamų“ pozicijose. Tokių žmonių, antrepnierių motyvaciją dažnai sunku paaiškinti. Motyvaciją gali skatinti tiek empatijos, altruizmo, idėjinio įsipareigojimo jausmas, tiek racionalaus paskaičiavimo idėja ar kiti interesai¹⁸.

¹⁵ Finnemore ir Sikkink, p. 891-892.

¹⁶ Ten pat, p. 893.

¹⁷ Ten pat, p. 893.

¹⁸ Ten pat, p. 896-897.

2.1.2. Organizacinės platformos ir slenkstiniai taškai

Visi normos propaguotojai tarptautiniu lygiu remiasi organizacinėmis platformomis, per kurias iškelia savo pasiūlymus ir idėjas. Kartais tokios platformos sukuriamos būtent konkrečiai normai propaguoti, kaip antai, nevyriausybinių organizacijų „Greenpeace“, „Raudonasis kryžius“, „Transafrica“ ir kiti didesni tarptautiniai propagavimo tinklai. Juose dalyvauja nevyriausybinių organizacijų, remiančios žmogaus teises, aplinkosaugą, pėstininkų minų uždraudimą, etc. Neretai normų propaguotojai dirba organizacijose, turinčiose daugiau tikslų ir apimančių ne tik vienintelę propaguojamą normą, pavyzdžiui: Pasaulio bankas, Jungtinės tautos, Tarptautinė darbo organizacija ir kt. Visgi, nepriklausomai nuo to, kokia būtų antreprenavimo platforma, normos propaguotojai ir jų organizacijos turi užsitikrinti valstybės veikėjų palaikymą ir padaryti normų socializaciją jų darbotvarkės dalimi.

Norma laikoma pasiekusi tikslą ar įgyvendinta, kai jos propaguotojai įtikina kritinę žmonių masę, valstybę ar net jų grupę tapti normos atstovavimo lyderėmis ir įsisavinti naujas normos formas. Tiesa, nėra tiksliai įvardijama, kiek žmonių ar valstybių turėtų priimti normą, kad ši pasiektų viršūnę. Pavyzdžiui, normai, įteisinusiai moterų teisę balsuoti 1930 m. užteko dvidešimties (apytiksliai 1/3 visų valstybių tuo metu) valstybių pritarimo. Akivaizdu, jog valstybių normatyvinis svoris nėra vienodas. Kai kurios valstybės ir jų pritarimas normai gali nulemti kritinės normos iškėlimą. Tokios valstybės pritarimas gali įtakoti, jog jos pavyzdžiu turėtų pasekti ir kitos tarptautinės bendruomenės narės. Sunku apibrėžti, kas yra kritinė valstybė normos kontekste. Visgi, priklausomai nuo atvejo, kritine laikoma tokia valstybė, be kurios pritarimo nebūtų pasiektas pagrindinis tikslas – normos įgyvendinimas¹⁹.

2.2. Antra fazė: normų pakopos, socializacijos agentai ir normų sutikimo būdai

Kai atliekamas pirmasis žingsnis, propaguojamai normai įgijus kritinės žmonių masės pritarimą ir perlipus viršūnės/lūžio tašką, atsiranda tam tikri normatyviniai pokyčiai. Net ir be jokio vidaus spaudimo, šalys daug lengviau pradeda keistis, pritaikydamos naujas normas. Dažnai dėl tarptautinių ar regioninių demonstracijų, siekiančių paskatinti pokyčius ir pasisakyti už normos įteisinimą, atsiranda lyg „užkratas“, kurio dėka tarptautinė ar tarp šalių egzistuojanti norma tampa daug svarbesnė nei vidinės šalies normos.

Valstybės nėra vienintelės socializacijos agentės (angl. *agents*). Socializacijos agentai – suinteresuoti asmenys ar grupės, atstovaujančios tam tikrą interesą, šiuo atveju socializaciją. Taigi socializacijos agentais lygiai taip pat gali būti ir normų antrepreneriai, jų tinklai, verslininkų grupės

¹⁹ Ten pat, p. 899-901.

ir tarptautinės organizacijos, darančios spaudimą numatytiems veikėjams (vidaus ar tarptautiniu lygmeniu), verčiant priimti tarptautines normas ir įstatymus ar ratifikuoti tam tikras sutartis. Pavyzdžiui, Tarptautinis „Raudonojo kryžiaus“ komitetas neišnyko po pirmojo Ženevos konvencijos susitarimo. Atvirkščiai, „Raudonasis kryžius“ tapo pagrindiniu jau įteisintos normos socializuojančiu agentu, renkančiu informaciją, fiksuojančiu pažeidimus ir juos viešai publikuojančiu bei skatinančiu pažeidėjus paklusti²⁰.

Socializacija yra dominuojantis normų pakopų mechanizmas, per kurį propaguojamų normų lyderiai priverčia ir kitus veikėjus prisijungti, pripažįstant normą. Tačiau kaip normos neatsiranda savaime, taip ir veikėjai, valstybės, natūraliai nepritariančios normai, savo nuomonės tiesiog nepakeičia. Remiantis Finnemore ir Sikkink požiūriu manoma, jog reikšmingas veiksnys, verčiantis valstybes priimti ar nusileisti priimant tam tikrą normą, yra priklausymo tarptautinei bendruomenei jausmas. Kiekviena iš valstybių apsibrėžia identitetą pagal savo santykį su likusia bendruomenės dalimi. Taigi valstybių identitetas yra formuojamas kultūrinio–institucinio konteksto, kuriame valstybės veikia. Antros pakopos metu, pasiekusios viršūnę ir įtikinusios pakankamą bei kritinę masę valstybių, normos tarsi pradedamos tapatinti su jos priėmusių bendruomenės narėmis. Pavyzdžiui, kalbant apie Vakarų Europos šalis ar Europos Sąjungą, iškart kyla tam tikros asociacijos, kaip: laisvė, liberalizmas ir k.t. Tačiau, taip pat dažnai priimdamos tarptautines normas, valstybės, tarsi gali pakeisti savo identitetą²¹.

Valstybės stengiasi įteisinti tarptautines normas dar ir dėl to, kad šalies gyventojai lengviau priimtų vidinių normų legitimavimą. Įteisinimas šalies viduje reiškia, jog nėra kitų, atitinkamai geresnių egzistuojančių politinių institucijų, kurios įteisintų normą, todėl pastarųjų būtina paisyti. Gyventojai linkę lyginti savąją vyriausybę su kitomis, aplinkinių šalių ar tam tikram regionui priklausančių valstybių vyriausybėmis, lyg tikrindami, ar iš tiesų nėra alternatyvų įteisinimo būdų. Normų įteisinimas šalies viduje kartu nulemia ir visuomenės susitaikymą su vyriausybės taisyklėmis bei jos darbu. Jei valstybė nusprendžia pasirinkti normų suderinimo ir (ar) garbinimo būdą, pateikiamas lyg „socialinis įrodymas“, jog šalies valdžia adaptavosi su tarptautine bendruomene, pritaikė bendras normas viduje ir socializavosi su supančia aplinka. Sutikdamos perimti jas supančių veikėjų praktikas, valstybės lyg ir išpildo „psichologinį poreikį“ būti/tapti grupės dalimi, panašiai kaip ir individai²².

Galiausiai, socialinės normos yra išlaikomos ir dėl tam tikrų psichologinių veiksnių: baimės, kaltės, gėdos jausmo, persekiojančio normų nesilaikančius veikėjus. Pavyzdžiui, valstybės neretai

²⁰ Ten pat, p. 902.

²¹ Ten pat, p. 903.

²² Ten pat, p. 903.

priima liberalias normas ir pradeda vadintis liberaliomis valstybėmis, nes tai joms užtikrina pagarbą ir pasitikėjimą tarp kitų valstybių. Veikėjo susiderinimas su grupės normomis yra toks svarbus, jog kai kurie veikėjai vien tam, kad neišsiskirtų iš grupės ir nenutoltų nuo jos normų, yra pasiryžę išsižadėti savo įsitikinimų. Ypač tuomet, kai yra numanoma apie galimas pasekmes, taikytinas veikėjui prasižengus ar nesilaikant tam tikros normos. Tarptautiniame kontekste, šį pavyzdį galėtume taikyti valstybių vadovams, kurie siekdami išvengti tarptautinio pasmerkimo ar nenorėdami iššaukti nepasitenkinimo, tarptautinės bendruomenės tarpe, yra linkę sutikti su tam tikrų normų įteisinimu²³.

2.3. Trečia fazė: internalizacija.

Normos yra tiek plačiai priimanamos, kad yra internalizuojamos ir pasiekia savaimė suprantamos normos (angl. *take-for-granted*) lygmenį. Tai reiškia, jog norma yra taip giliai įsišaknijusi visuomenėje, jog tampa nebekvestionuojama. Jos egzistavimas yra tarsi užmirštas, nes priėmimo procesas yra tapęs automatiniu. Dėl šios priežasties internalizuotos normos gali būti ir labai galingos, nes elgesys, atitinkantis normą, nėra kvestionuojamas, ir tuo pačiu, sunkiai paneigiamos, nes nėra diskutuojama dėl normos pritarimo. Internalizuotos normos tampa mūsų gyvenimo būdu. Pavyzdžiui, finansų rinkas, suvereniteto klausimus ar individualizmo jausmą net nesusimąstydami siejame su vakarietišku valstybių praktika, t.y. su internalizuotomis, nekvėstionuojamomis normomis²⁴.

Kita vertus, savo srities profesionalai taip pat gali stipriai ir įtikinamai veikti, kaip ir tam tikri agentai, padedant internalizuoti normas veikėjų aplinkoje. Specializuotu mokymu perduodamos ne tik techninės žinios, bet ir aktyviai socializuojami individai, kurie mokomi vertinti vienus dalykus labiau už kitus. Pavyzdžiui, vienaip žmogaus gyvybę vertina gydytojai ir kitaip, kareiviai, kurie ugdomi strateginį interesą vertinti labiau už gyvybę. Šiuolaikinėse politinėse institucijose, kuriose dirba įvairių sričių profesionalai – nuo ekologo iki bankininko – pastebima normatyvinių tendencijų įtaka jų priimamų sprendimų procesuose²⁵.

²³ Ten pat, p. 903-904.

²⁴ Ten pat, p. 904.

²⁵ Ten pat, p. 905.

2.4. Integracijos procesas

Egzistuoja dar keli normų universalizaciją ir konsolidaciją skatinantys veiksniai, pasireiškiantys po normų kaskados – tai kartotinas elgesys ir įpročiai. Manoma, jog nuolatinė žmonių tarpusavio sąveika dirbant tą patį darbą ar atliekant technines užduotis ir turint bendrą siekiamą tikslą, leidžia nuspėti jų elgesį, numatyti tam tikrus jų įpročius. Pasikartojančių praktikų ir įpročių sąlyga didina stabilumą, skatina pasitikėjimo jausmą. Tada, kai pasitikėjimas tampa įprastu reiškiniu, o pastarasis yra internalizuojamas, atsiranda procedūriniai pokyčiai ir veikėjų tarpusavio santykių. Tai reiškia, jog pasikeitė ar keičiasi veikėjų identitetas ir savęs identifikavimo santykis kitų veikėjų kontekste. Anksčiau nusistovėjusias normas keičia naujosios vertybės, kaip antai, empatijos atsiradimo jausmas kitiems, kuris tapatinamas su elgesio įpročio norma. Taigi galutiniame procese iškyla normatyvinė veikėjų integracija, tiesa, netiesioginė ir laipsniška, lemianti politinį supanašėjimą²⁶.

3. Normos, išskylančios tinkamu metu ir tinkamoje vietoje, ir jų įtaka

Natūralu, vienos normos yra linkusios lengviau iškilti, tapti internalizuotomis, negu kitos. Ar norma iš vidaus lygio pakils iki tarptautinio lygio ir bus pastebėta, gali lemti ir pačios normos „kokybės“ veiksnys, ir normą propaguojančios valstybės statusas tarptautinėje erdvėje. Sėkmingomis pripažįstamos plačiai tarp valstybių paplitusios normos. Planuojančios priimti normą šalys remiasi kitų sėkmingų šalių pavyzdžiu. Sėkmingą moterų balsavimo teisės normos įteisinimą nulėmė Didžiosios Britanijos ir JAV valstybės. Tai išsivysčiusios Vakarų šalys ir įtakingos tarptautinės erdvės narės, kurių pavyzdžiu seka daugelis kitų šalių²⁷.

Normos sėkmingumą nulemia ir jų iškėlėjų atitinkamai pasirinkta taktika. Akivaizdi skirtis pastebima tarp idėjos propaguotojų, aiškiai pabrėžiančių normos formuluotę, specifiškumą ir tarp tų, kurie pateikia normos turinį ir sutelkia dėmesį į jos adresuojamą problemą. Pirmieji, apeliuojantys už aiškiai pristatomą normos formuluotę ir specifiškumą, argumentuoja, jog apibrėžtas normos įgyvendinimo planas kelia jos efektyvumą. Verta pastebėti, jog dažniausiai tai būna vietiniu lygiu taikomos normos. Visgi sėkmingesni būna argumentuojantys už normos turinį, nes būtent pastarasis lemia idėjos išpopuliarėjimą. Ypač tai pasakytina apie normas, konstruojančias universalistinius teiginius apie visų žmonių gerovę pasauliniu mastu. Dauguma vakarietiškų normų yra linkusios išpopuliarėti ir būti sėkmingesnėmis. Mokslininkai John Boli ir George Thomas išskiria penkis kertinius, į žmonių apeliuojančius pasaulinius principus: 1) Universalizmas; 2) Individualizmas; 3) Voluntaristinis valdymas; 4) Racionalus progresas; 5) Visuotinė pilietybė. Autorių teigimu, šiais

²⁶ Ten pat, p. 904-905.

²⁷ Ten pat, p. 906-907.

principais grindžiamos normos bus sėkmingesnės tarptautiniu mastu ir turės daugiau potencialo visuotinai išplisti²⁸.

Ryšys tarp naujų normatyvinių teiginių ir jau egzistuojančių normų gali paveikti naujų normų įtakos galimybes. Istorinis kontekstas, pasaulio istorijos įvykiai, kaip antai, didžioji depresija ar pasauliniai karai savo ruožtu provokuoja naujų normų paieškas. Normos, privedusios prie kritinių įvykių – pralaimėjimo ar ekonominio žlugimo yra diskredituojamos. Taip atsiranda galimybė ieškoti alternatyvų, t.y. kitų normų, galinčių užimti lūkesčių nepateisusių normų vietą. Pavyzdžiui, po antrojo pasaulinio karo vienas iš pagrindinių Jungtinių Tautų uždavinių – užtikrinti tarptautinį saugumą ir taiką pasaulyje – buvo siejamas su savarankišku žmonių apsisprendimo teisės principo įgalinimu. Tai reiškia, anot chartijos, jog žmonės, konceptualizuojami kaip individai, bet ne tauta, yra atstovaujami ir reiškia savo valią, pasitelkdami valstybės formą. Taigi, kol valstybė adekvačiai ir tinkamai atstovauja savo piliečius, kitos šalys neturi legitimios teisės kištis į jos reikalus teigiant, jog reprezentuoja tos šalies piliečius kaip savo tautybės žmones²⁹. Žinoma, tai nuoroda į fašizmo principų įsigalėjimą prieškario metais ašies šalyse, kurios pokariu buvo kaltinamos dėl karo sukėlimo. Normatyvinis pasikeitimas, siejamas su individų, o ne atskirų tautų apsisprendimo teisės principu, buvo paveiktas tam tikro pasaulinio istorinio sukrėtimo – Antrojo pasaulinio karo įvykių.

3.1. Normos ir racionalumo santykis

Dabartinės tendencijos atskleidžia, kad normos ir racionalumo santykis yra glaudžiai susijęs. Manoma, jog transnacionaliniai normų antreprenieriai, visai kaip verslininkai, savo veiksmus grindžia racionalių paskaičiavimų, kruopščiai atsižvelgdami į priemonių kaštus ir numatomus rezultatus, tam kad pasiektų maksimalų naudingumą. Autorės Finnemore ir Sikkink šį procesą apibūdina „strateginio socialinio konstrukto“ terminu. Anot jų, tai procesas, kai veikėjai, atlikdami tam tikrus veiksmus, bando maksimizuoti savo naudingumą, tačiau tai jie daro keisdami kitų veikėjų naudingumų funkcijas. Dėl šios priežasties pasikeičia normų antreprenierių normatyviniai įsipareigojimai normoms³⁰. Ir nors racionalumas lemia gana svarbų vaidmenį tyrinėjant daugumą įvairių socialinių normų, svarbu suprasti, jog vyksta diskusijos, siekiant atsakyti, iš kur atsirado šis normų racionalumo santykis. Peršama mintis, jog formuojant normas ne viskas grindžiama vien materialistiniais motyvais. Egzistuoja ir religinės, ideologinės, altruistinės ir kt. paskatos. Nagrinėjant šį aspektą,

²⁸ John Boli ir George M. Thomas, “World Culture in the World Polity: A Century of International Non-Governmental Organization”, *American Sociological Association*, 62(2), 1997, p. 180-182.

²⁹ Samuel Barkin ir Bruce Cronin, „The State and the Nation: Changing Norms and the Rules of Sovereignty in International Relations”, *The MIT Press*, 48(1), 1994, p. 123-125.

³⁰ Finnemore, ir Sikkink, p. 909-910.

išskiriami keturi skirtingi veiksniai: 1) Materializmas; 2) Utilitarizmas; 3) Pasirinkimas; 4) Įtikinėjimas.

Tipiniu Biheivioristų teigimu, veiksnys, skatinantis žmogų priimti normą, gali būti aiškinamas ekonominėmis paskatomis ar racionalaus pasirinkimo teorija – pasitelkiant tam tikrą normą, siekiant maksimizuoti savo naudą. Veikėjai konstruoja ar sutinka su tam tikromis normomis, norėdami gauti tai, ko siekia. Tačiau egzistuoja ir kitas aiškinimas, anot kurio veikėjų elgesys gali būti paaiškinimas ne vien instrumentinėmis sąlygomis. Mokslininkų March ir Olsen teigimu, veikėjų elgesys gali būti pagrįstas taip vadinama „tinkamumo logika“. Žvelgiant iš šios perspektyvos, veikėjai gali tinkamai elgtis, iš kitų tikėdamiesi gero įvertinimo. Paklusnumo, atsakingumo veiksniai taip pat gali tapti motyvatoriais, skatinančiais veikėjus pasielgti vienaip ar kitaip, siekiant priimti tam tikrą normą³¹.

Tipinis utilitaristinis ir instrumentinis požiūris yra grindžiamas agentų logika, racionalaus pasirinkimo supratimu ir individualistinių idėjų koncepcijomis. Tuo tarpu tinkamumo logikos požiūris savyje turi inkorporuotą struktūrinį elementą. Tai reiškia, jog veikėjų elgesys yra veikiamas socialinės struktūros komponentų, kaip antai, elgesio normų, socialinių institucijų, vertybinių nuostatų ar visuomenės vaidmenų (rolių) ir su jomis susijusių funkcijų. Taigi tinkamumo logikos supratimu, socialinės konstrukcijos – pareigos, atsakomybės, savęs identifikavimo jausmas, gali lygiai taip pat sėkmingai veikti veikėjų elgesį, kaip ir savanaudiškumas ar racionalumas³².

Žvelgiant iš deterministinės teorijos perspektyvų, racionalaus pasirinkimo teoretikai teigia, kad veikėjai, esant apribotam pasirinkimui, yra priversti prisitaikyti prie tam tikrų normų. Pasirinkimas gali būti stipriau ar mažiau apribotas, bet įmanomas. Institucionalistų požiūris dar drastiškesnis – kai normos yra internalizuojamos veikėjų ar visos visuomenės pasirinkimo galimybė apskritai atmetama. Veikėjų internalizuota norma nebeskatina įvertinti, ar norma yra priimtina. Anot institucionalistų, kai kurios internalizuotos normos yra tokios galingos, jog visuomenė nė negalvoja apie alternatyvių elgesio formų paiešką. Pavyzdžiui, veikėjams nebekyla klausimas, ar valstybė yra geriausia ir efektyviausia politinė organizacija, atstovaujanti savo piliečius. Plėtodami ir internalizuodami normas veikėjai kuria dar daugiau tos pačios formos politinių organizacijų, t.y. valstybių. Lygiai toks pat atvejis grindžiamas ir tarptautinių organizacijų pavyzdžiu, kai nebesvarstoma, ar tarptautinių institucijų pagalba yra geriausias būdas spręsti tarptautinius konfliktus ar problemas³³.

Galiausiai paskutinis aspektas, dėl kurio išsiskiria mokslininkų nuomonė, yra susijęs su įtikinimo galia. Normatyvinės įtakos ir kaitos siekis yra pagrindiniai varomieji veiksniai, skatinantys normų antreprenerius įtikinti kitus veikėjus keisti savo naudingumo funkcijas, atsižvelgiant į naujus

³¹ James G. March ir Johan P. Olsen, “The logic of appropriateness.” Arena, 1989, p. 18-19.

³² Finnemore, ir Sikkink, p. 912-913.

³³ Ten pat, p. 913.

normatyvinius įsipareigojimus. Įtikinimas suvokiamas kaip procesas, kuriame normos agento veiksmai įgyja socialinės struktūros pavidalą, jo idėjos tampa normomis, o subjektyvumas intersubjektyvumu (angl. *intersubjective*)³⁴. Racionalaus pasirinkimo teoretikų teigimu, informacijos sklaidos sąlyga tarp veikėjų gali nulemti veikėjų strategijos mechanizmo kaitą, tačiau tai neatsako į klausimą, kokiais kriterijais veikėjai atsirenka strategijas. Institucionalistai taip pat neatsako į klausimą, kodėl tam tikri kultūriniai modeliai pritraukia daugiau susidomėjimo ir įsitvirtina, o kiti ne. Bandant paaiškinti įtikinimo procesą, pasitelkiami dar du aiškinimo būdai – struktūrinis loginis ir psichologinis emocinis³⁵. Pirmasis aiškinimas remiasi teisės pagrindu grįstomis taisyklėmis. Įtikinimas struktūriniame aiškinyje yra susijęs su tam tikrais, jau egzistuojančiais normatyviniais įtvirtinimais. Argumentai, pasisakantys už normą, bus įtikinami, jei bus remiami precedentu ir bus nurodoma kaip laikui bėgant kis sprendimų priėmimo procesas. Kadangi teisinėje srityje normatyviniai ginčai yra aiškiai apibrėžti ir gerai dokumentuoti, dauguma šiuolaikinių normų pasaulyje turi stiprią sąsają su teisine praktika. Kita vertus, psichologinis aiškinimas pabrėžia skirtingus, įtikinimo procesą veikiančius veiksnius. Psichologiniu požiūriu, svarbus pažinimas ir paveikimas. Šių dviejų komponentų sąveika gali veikti veikėjų požiūrį, būdą, įsitikinimus ar net pasirinkimus, siekiant kaitos proceso. Psichologinis įtikinimo būdas veikia panašiai kaip ir teisinis – argumentai pateikiami komunikuojant su kitais veikėjais, tik apeliuojama pasitelkiant ne logiką, o emocijas. Taigi emocijos lygiai taip pat gali būti naudojamos sustiprinti ar sumenkinti logines normos įtikinimo galimybes³⁶.

4. Metodologija

Diskurso analizės metodu siekiama perprasti socialinį žinojimą, perteikiamą įvairių šaltinių forma. Šis būdas naudojamas tyrinėti, aprašyti rašytine ar sakytine forma egzistuojančius tekstus. Svarbu suvokti, jog tekstų turinys ar juose išsakomos mintys nėra pagrindinės detalės, dominančios diskurso tyrėjus. Diskurso analizės prieigos dėmesys siekia analizuoti tekstų formos variacijas, „objektyviai matomus išorinius tekstų požymius – jų žodyną, gramatiką, struktūrą ir kt.”³⁷, kaip tai vadovėlyje *Diskurso analizė kaip politikos tyrimo metodas* apibrėžia jos autorė prof. Inga Vinogradnaitė. Profesorės teigimu, bet kokios formos rašytiniam tekstui tirti yra taikomi lingvistikos metodai. Lingvistikos analizės principai apima tekstų ar jų elementų priskyrimą vienam ar kitam formos tipui

³⁴ Ten pat, p. 914.

³⁵ Ten pat, p. 914.

³⁶ Ten pat, p. 914-915.

³⁷ Inga Vinogradnaitė, *Diskurso analizė kaip politikos tyrimo metodas: metodinė priemonė politikos mokslų studentams*, Vilnius: Vilniaus Universiteto leidykla, 2006, p. 7.

pagal tą tipą apibrėžiantį kriterijų. Žinoma, tekstus sudaro žodžiai ir jų junginiai, iš kurių sukonstruojamas tekstas. Taip atsiranda prasminiai ryšiai tarp žodžių, kurių visuma įvardijama kaip teksto žodynas. Tai pirmasis teksto formos elementas, į kurį turi būti atsižvelgta, nagrinėjant parašytus tekstus. Kitas, ne mažiau svarbus aspektas tiriant teksto formą yra teksto gramatika. Tai žodžių jungimo į sakinius taisyklės. Paskutiniu teksto analizės objektu gali būti ir struktūra, nurodanti, kaip organizuojamas tekstas ir kaip jungiamos analizuojamo teksto dalys³⁸.

Tačiau diskurso analizės metodinė prieiga neapsiriboja vien lingvistine teksto analize. Prof. I. Vinogradnaitės teigimu, diskurso analizė taip pat kelia klausimus apie tai, kas būdinga socialiniam kontekstui, kuriame tekstai yra sudaromi ir kokias funkcijas atlieka kalbėjimas. O tekstų formalūs požymiai suprantamas kaip instrumentas, būtent ir padedantis atsakyti į šiuos du diskurso analizės klausimus. Dėl šios priežasties lingvistinė teksto analizė yra neatskirama diskurso analizės dalis, todėl ir politikos mokslų studentams, naudojantiems šią metodinę prieigą, yra tolygiai svarbi.

Kalbant apie tekstų formą ir jų įvairovę būtų klaidinga teigti, jog autoriaus nesuvaržytas pasirinkimas yra vienintelis veiksnys, įtakojantis tekstą. Jų struktūra taip pat formuojama priklausomai nuo konteksto, kuriame jie yra kuriami. Visos aplinkybės, galinčios veikti teksto formą ir jo supratimą sudaro kontekstą. Vienas iš svarbiausių lingvistikos tyrėjų profesorius N. Fairclough savo vadovėlyje *Language and Power* konteksto aplinkybes siūlo išskirti pagal tris tipus: 1) *Eksperimentinis* – atsižvelgiama į tai, kaip teksto kūrėjas suvokia pasaulį ir sąlygas, kuriomis yra paremtas socialinis pasaulis; 2) *Santykinis* – atsižvelgiama į tai, kokie yra teksto autoriaus santykiai su kitais veikėjais, ir 3) *Ekspresyvus* – atsižvelgiama į tai, kokia yra teksto kūrėjo tapatybė ir (ar) kaip jis supranta savo vaidmenį. Taigi įvairios konteksto aplinkybės yra suvokiamos per skirtingų reikšmių dimensijas, analizuojant individualios socialinės tvarkos sąlygas ar taisykles, subjektyvius tarpusavio veikėjų santykius ir tapatybinius ar savęs identifikavimo klausimus³⁹. Konteksto aplinkybės ar socialinis kontekstas, kurio sąvokoje ir yra kuriami tekstai, turi įtakos teksto formai. Dėl šios priežasties formalūs teksto požymiai yra lyg socialinio konteksto palikti „pėdsakai“ (angl. *traces*) tekste, o šie pėdsakai lygiai taip pat yra ir „užuominos“ (angl. *cues*, tam kontekstui suvokti. Tekste esantys „pėdsakai“ ir „užuominos“ leidžia tyrėjui interpretuoti teksto formas kaip tekste paliktus konteksto pėdsakus. Šie pėdsakai padeda suprasti, aprašyti teksto kontekstą, t.y. socialines sąlygas, kuriomis yra sudaromas tekstas. I. Vinogradnaitės teigimu, politikos mokslus dominančius konteksto elementus galima suskirstyti į tris grupes: 1) *Ideologija* – tekstų žodyne ar gramatikoje atsispindinčios „sveiko proto“ prielaidos apie pasaulį; 2) *Diskurso tvarka* – taisyklės, reguliuojančios tekstų formą – kas, ką, kada ir koku būdu gali ar privalo pasakyti; 3) *Kasdienis* – intersubjektyvus, socialiai

³⁸ Vinogradnaitė, p. 8.

³⁹ Norman Fairclough, *Language and Power*. Londonas ir Niujorkas: Longman, 1989, p. 112.

sukonstruotas politines praktikas įprasminantis pasaulio supratimas⁴⁰.

4.1. Socialinis konstruktyvizmas ir diskurso analizė

Socialinė tikrovė suprantama kaip konstruktas, taip apibūdinama socialinė konstruktyvizmo perspektyva, kuria remiasi vieni iš garsiausių jos atstovų – Peter Berger ir Thomas Luckmann⁴¹. Pasaulis savaime neturi objektyvių reikšmių. Pastarąsias jam priskiria veikėjai, gyvenantys tame pasaulyje, sąveikaujantys tarpusavyje, grindžiantys vienas kito supratimą ir formuojantys to pasaulio veiksmus. Tai patvirtina, jog pasaulio reikšmės yra socialiai konstruojamos ir perkonstruojamos, todėl gali nuolat kisti. Akivaizdu, jog siekiant tyrinėti socialinių konstrukčių prigimtį, būtina analizuoti įvairių veikėjų skirtinguose instituciniuose kontekstuose sudarytus diskursus, nes socialinis konstruktas suprantamas kaip jungtinių pastangų rezultatas. Natūralu, jog žmonės savo žinojimą grindžia tiek iš asmeninės patirties perspektyvų, tiek ir intersubjektyvumo santykiu su kitais subjektais. Tačiau kartais reikia pasitelkti papildomas prielaidas apie pasaulio konstravimą, siekiant iširti tam tikrus diskursus. Pavyzdžiui, galima teigti, jog egzistuoja tokie kalbėjimo kanalai ar pozicijos, kurias galima priskirti kaip tam tikrą pasaulio konstrukčią ir kitoms socialinėms grupėms⁴². Įsivaizduokime politikus, šalies vadovus, žiniasklaidos atstovus ir jų pateikiamas pasaulio veiksmų interpretacijas, realiai formuojančias visuomenės supratimą apie tarptautinę politiką ar šalies vidaus politikos prioritetus ir kt. Tad diskurso analizė sudaro prielaidas apibendrintai teigti apie visuomenei būdingas pasaulio interpretacijas.

4.2. Tekstų atranka

Profesorės teigimu, tekstų atrankos problemą diskurso analizėje galima būtų aiškinti, bandant spręsti indukcijos metodo nepatikimumo problemą. Tekstų atrankos procedūrų paskirtis yra garantuoti tyrinėjamos stebėjimų imties reprezentatyvumą. Pastarojo problema iškyla tuomet, kada mąstant apie analizuojamus konkrečius tekstus suvokiama, jog šie atspindi platesnę tekstų ar diskursų grupę. Tačiau reprezentatyvumo problemos galima išvengti, jei analizuojami tekstai ir yra tyrimo objektas. Tuomet reprezentatyvumo klausimas nekyla.

⁴⁰ Vinogradnaitė, p. 14-16.

⁴¹ Peter L. Berger ir Thomas Luckmann, *The social construction of reality: a treatise in the sociology of knowledge*. Londonas: Penguin Books, 1966, p. 13.

⁴² Vinogradnaitė, p. 31-32.

4.3. Analizės eiga

Kalbant apie metodo pritaikymą praktikoje, prof. I. Vinogradnaitė kaip pagalbiningą siūlo Fairclough trijų diskurso analizės etapų schemą. Nors pastaroji nėra vienintelis oficialus būdas, nurodantis kaip reikia vykdyti diskurso analizę. Siūlomos diskurso analizės schemos tikslas yra suformuluoti į tekstą orientuotos diskurso analizės metodą (angl. *Textually oriented discourse analysis*), kuris suderintų lingvistinės analizės metodus su abstrakčiomis socialinėmis teorijomis, integruotų tris analitines tradicijas, būtinas diskurso analizei. Remiantis šiuo požiūriu, į tam tikrą diskursyvų įvykį vienu metu reikia žiūrėti kaip į tekstą, diskursyvią praktiką ir socialinės praktikos dalį⁴³.

Pirmoji N. Fairclough diskurso schemos dalis suprantama kaip *tekstas*. Vienas iš tyrėjų tikslų yra tekstų aprašymas, naudojant lingvistines analizės technikas, išskiriant jau minėtus įvairius formalius teksto požymius, kaip antai, žodynas, gramatika, struktūrą ir kt. Svarbu atminti, jog ne visos teksto formos yra vienodai reikšmingos nagrinėjamos problemos atžvilgiu. Todėl tyrėjas turėtų vadovautis nuostata, jog į tikrovę reikia žvelgti kaip į „atvirą“ kūrinį, neturint jokių išankstinių nusistatymų. Tačiau akivaizdu, jog prie tyrimo išvadų derėtų pateikti tik tas teksto formas, kurios yra reikšmingos pasirinktai tyrimo temai⁴⁴.

Antroji diskurso dimensija, anot Fairclough, suvokiama kaip *diskursyvi praktika*. Žvelgiant iš šios perspektyvos, tekstas tėra diskursyvios/socialinės praktikos, produktas. Diskursyvios praktikos konvencijos, tam tikros numanomos prielaidos ir taisyklės formuoja tekstą, todėl nagrinėjant tekstus būtina susieti jų formas su platesniu kontekstu. Šis procesas vadinamas interpretacija. Pagrindinė prielaida, leidžianti tyrėjui suvokti, kodėl buvo pasirinktos tam tikros teksto formos ar išraiškos sudarant tekstą, yra išteklių bendrumo prielaida tarp kalbančiojo ir jo adresato. Pagrindinė sąlyga, kuri turi būti išpildyta pasitelkiant interpretaciją, reikalauja, kad tiek interpretuojamas, tiek interpretacijos tekstas privalo turėti tą pačią prasmę⁴⁵.

Pagrindinis šio darbo tikslas – išsiaiškinti, kaip Kinija „racionalizuoja“, pateisina socialinių kreditų sistemos įgyvendinimą visuomenėje. Kartu siekiama suvokti, kaip socialinių kreditų sistema pateikiama šalies viduje, t.y. Kinijos penkmečio plane. Atsižvelgiant į nagrinėjimo tikslus, galima įvertinti tyrimo objektą. Akivaizdu, jog siekiant atskleisti Kinijos valstybės nuostatas šiuo klausimu, būtina tirti oficialią jos valdžios, pareigūnų atstovaujama poziciją. Taigi šiame darbe bus tiriamas oficialus Kinijos valdžios diskursas. Būtent diskurso analizės tyrimo metodinės prieigos pasitelkimas ir yra vienas iš parankiausių būdų tai atlikti.

⁴³ Ten pat, p. 42-43.

⁴⁴ Ten pat, p. 43-44.

⁴⁵ Ten pat, p. 44-45.

Atlikus literatūros apžvalgą, nustatyta, jog socialinė kontrolė Kinijoje praktikuojama nuo seno ir skirtingais laikotarpiais pasireiškė skirtingomis formomis. Pirma, argumentuojama, jog imperinės Kinijos laikotarpiu dorovinės vertybės visuomenėje buvo vertinamos ypatingai. Konfucianistinių principų propagavimas lėmė, jog Kinijos visuomenės pamatu tapo šeima. Taip Kinija tapo valstybė, kurios visuomenėje yra stiprus familiarumo ir komunitarizmo jausmas. Rūpinimasis kitais visuomenės nariais tapo norma, užtikrinama sugėdinimo mechanizmu. Sugėdinimo mechanizmas buvo vykdomas socialinių organizacijų formoje, t.y. mediacijų komitetuose, kuriuos sudarė paprasti „solidūs“ piliečiai. Antra, jau empirinėje dalyje atrandama, jog Po Mao Zedong valdymo pabaigos, komunistų valdžia įtvirtino tam tikrus oficialus nuostatus, skatinančius tarpusavio žmonių savikontrolę. Taigi kontrolė buvo užtikrinama propaguojant savanoriško dalyvavimo principus ir užsiimant nuobaudų paskatų taikymu.

Taigi empirinės dalies pradžioje, bus suteikiamas kontekstas, aprašant socialinės kontrolės Kinijoje praktikas. Aprašius jas, bus pereinama prie diskurso analizės, tiriant Kinijos liaudies respublikos XIII ekonominės ir socialinės plėtros penkmečio planą (2016–2020 m.). Išnagrinėjus, kaip sistema racionalizuojama penkmečio plano kontekste, bus pereinama prie pasirinktų straipsnių nagrinėjamo. Buvo pasirinkti penki naujausi straipsniai *China daily* ir *Xinhuanet* žinių internetiniuose puslapiuose, kuriuose figūravo socialinių kreditų sistema ir jos principų įgyvendinimo aspektai. Svarbu pažymėti, jog atsirenkant tekstus buvo susidurta su problema – norint atverti tam tikrus internetinius puslapius, prieiga buvo blokuojama. Tai pat tai turėjo įtakos tekstų pasirinkimui.

Reikėtų paminėti ir tyrimo ribotumus. Svarbu pabrėžti, jog neatmetama interpretacinio pobūdžio, tiek vertimo klaidų galimybė – diskursas analizuojamas ne originalo kalba. Nors tai yra oficialūs Kinijos valdžios internetiniai puslapiai, tekstų atranka buvo vykdoma renkant tekstus iš angliškos šio puslapio versijos. Vadinasi, angliškoje puslapio versijoje patalpinta informacija yra nebūtinai tiksli ar atitinkanti kiniškoje puslapio versijoje patalpintą informaciją. Taip pat pastebėta, jog keičiant puslapio versiją iš kiniškos į anglišką, keičiasi ir pačio puslapio turinys. Tai reiškia, jog angliškoje puslapio versijoje patalpinta informacija gali skirtis ir arba išvis neegzistuoti, lyginant su kiniška puslapio versija.

Diskursas bus analizuojamas remiantis jau aprašyta N. Fairclough trijų lygmenų diskurso analizės prieiga. Tekstuose bus tiriama socialinių kreditų sistema, siekiant atskleisti, kokia yra valdžios pozicija, teisinant šios sistemos veikimą visuomenėje, ir kaip sistema pristatoma jos viduje. Siekiant atsakyti į šį klausimą, tekstuose bus ieškoma užuominų ar pėdsakų, nurodančių į Kinijos socialinės kontrolės praktikas, aprašytas empirinės dalies pradžioje.

Pabaigai svarbu pabrėžti, jog kreditų sistema šiame kontekste suprantama kaip sudėtinis ir neatskiriamas Kinijos socialinės ir ekonominės plėtros vystymosi elementas ar netgi priemonė, kuri bus naudojama, užsibrėžtiems tikslams pasiekti, kas atsispindi ir kituose pasirinktuose tekstuose.

Tačiau, bandant suprasti, kaip Kinijos valdžia racionalizuoja šią sistemą ir kokiems tikslams ją pasitelkia, reikia analizuoti pagrindinius pasikeitimus, vykstančius Kinijos valstybės viduje pastaraisiais metais. Tai liečia valdančiosios komunistų partijos viziją, Kiniją paversti skaitmenizuota valstybe, kurioje socialinė kontrolė užtikrinama tarpusavio piliečių priežiūra ir patikimumo tikrinimo mechanizmu.

5. Empirinė dalis

5.1. Socialinės kontrolės praktikos Kinijoje

Kiekvienoje visuomenėje normatyvinė tvarka turi būti palaikoma formalių ir neformalių normatyvinių struktūrų. Kiekviena visuomenė turi tam tikrų socialinių normų, funkcionuojančių tik tos šalies visuomenės ribose ar yra paplitusios ir plačiau, tarptautinėje erdvėje ar (ir) tarp kitų valstybių. Teorinėje dalyje apsibrėžiame, jog socialinių normų atsiradimą gali nulemti įvairūs veiksniai - normų antrepreneriai, tam tikro istorinio konteksto aplinkybės, tarptautinės visuomenės spaudimas ir kt. Ne išimtis ir Kinija, kurios viduje veikia stiprios socialinės normos, skatinančios socialinę ir visuomeninę kontrolę. Nuo seno Kinijos visuomenę formavo įvairios filosofinės srovės. Viena iš jų – Konfucianistinio mąstymo mokykla, dariusi įtaką ne tik visuomeniniams, bet ir politiniams, ekonominiams, žmonių tarpusavio sąveikų procesams. Šis mąstymo būdas nurodė teisingo gyvenimo požiūrio sąlygas, diktavo taisykles, kuriomis žmonės turėjo remtis kasdieninėje rutinoje, atitinkamai elgiantis su kitais visuomenės nariais.

Filosofas Konfucijus (551–479 pr. Kr.) pilietinės nesantaikos metu iškilo kaip lyderis, siekiantis atstatyti tvarką ir harmoniją visuomenėje. Konfucijus manė, jog Kinijos visuomenėje tvarkos jausmas turi būti kuriamas iš vidaus. Konfucijaus požiūriu, kiekvienas žmogus turi įgimtą, vidinį polinkį ieškoti žmogiškumo (*jen*). Žmogaus prigimtis yra tobula, todėl individas gali paskirti gyvenimą dorybės ir teisingumo ieškojimui⁴⁶. Dėl šios priežasties Kinijos visuomenei ilgą laiką neprireikė formalių, išorinės teisės formų, nes visuomenėje buvo vadovujamasi konfucianistiniu mąstymu. Konfucijus žmonijoje regėjo įgimtą polinkį siekti dorybės. To pasekoje, Kinijos visuomenės pamatu tapo šeima ir ištikimybės jausmas, kas ir yra konfucianizmo ideologinis pagrindas. Konfucijaus teigimu, „viršesnis“ (*superior*) žmogus yra sunerimęs dėl dorovės jausmo, atsižvelgiant į tai, kas yra teisinga. Tuo tarpu „menkesnis“ (*inferior*) žmogus yra sunerimęs dėl teisės ar įstatymo, sąmonę kreipdamas link to, kas yra labiau pelninga. Tad konfucianistinė mokykla, mokanti žmonės dorovingumo, individo saviugdą, siekianti dorybės ir teisybės, skatina žmones slopinti

⁴⁶ Jianhong Liu, Lening Zhang, ir Steven F. Messner (sud.), *Crime and Social Control in a Changing China*. Vestportas (Konektikutas): Greenwood Press, 2001, p. 89-90.

savanaudiškus troškimus ir savo poreikius kreipti Kinijos visuomenės labui⁴⁷.

Kinija - viena iš Rytų Azijos valstybių, kurios visuomenė stipriai susaistyta tarpasmeninių veikėjų santykių, rodančių didelę žmonių tarpusavio priklausomybę. Tai savo knygoje *Nusikaltimas, Gėda ir Reintegracija* (1989) tvirtina australų kriminologas John Braithwaite. Autoriaus teigimu, Kinijoje nusikalstamumo lygis niekada nebuvo aukštas, nes šalis turėjo polinkį taikyti tokias bausmines praktikas, kurios padėdavo nusižengusiems asmenims reintegruoti į visuomeninį gyvenimą. Palyginti su Vakarų civilizacijomis, jose taikomos bausmės praktikos siekia stigmatizuoti prasikaltusius asmenis. Taip sukuriama ostrakizmas visuomenėje, kai nusižengę asmenys pilnavertiškai nebepriimami visuomenės, nes ši traktuoja juos kaip nusikaltėlius. Todėl Braithwaite teigimu, geriausiai su nusikaltėliais susitvarko tos visuomenės, kurios tinkamai pasirūpina nusižengusių asmenų veiksminga reintegracija į savo visuomenę⁴⁸. Būtent tokia praktika būdinga ir Kinijoje. Autoriaus teigimu, visuomenės, kuriose yra stiprus familiarumo ir komunitarizmo jausmas, geriausiai susitvarko su nusikaltimo prevencija, o nusikalstamumo rodikliai jose palyginti žemi. Vadinasi, kuo stipresnis žmonių tarpusavio santykio ryšys, tuo veiksmingesnis socialinės kontrolės efektas. Kitaip tariant, ostrakizmas ir nusižengusiųjų stigmatizavimas tampa lyg virtualia užkarda, užkertančia galimybę nusižengusiems asmenims sugrįžti į visuomeninį gyvenimą⁴⁹.

5.2. Gėdinimo-reintegravimo mechanizmas

Egzistuoja ir kitas, veiksmingesnis, gėdinimo-reintegracijos socialinės kontrolės metodas. Gėdinimo-reintegracijos instrumentu nusikaltėlius siekiama grąžinti į visuomenę. Anot Braithwaite, gėdinimo metodo efektas geriausiai veikia tose visuomenėse, kuriose egzistuoja didelė tarpusavio priklausomybė tarp šeimos narių, darbuotojų ir jų darbdavių⁵⁰. Aukštas visuomenės komunitarizmo lygis nurodo, kad grupės interesų traktavimas yra statomas aukščiau nei individualių interesų troškimas. Taip pat turi egzistuoti stiprus bendruomeniškumo jausmas, leidžiantis prisiimti kolektyvinę atsakomybę už tam tikrus poelgius ir padarytus veiksmus. Esant tokioms sąlygoms, nusikaltėliams suteikiama galimybė sugrįžti į visuomenę. Iš tiesų, gėdinimo procesas turi virsti reintegracijos procesu, ir tai - šio metodo esmė⁵¹. Braithwaite teigimu, gėdinimo procese didelė našta užkraunama nukentėjusiesiems. Jie turi pripažinti, jog tapo nusikaltimo aukomis, sugėdinti nusikaltėlių padarius nusikaltimą, bet kartu sugebėti suteikti progą šiam sugrįžti į visuomenę. Aukoms suteikiama

⁴⁷ Liu, Zhang, Messner, p. 90.

⁴⁸ John Braithwaite, *Crime, Shame and Reintegration*. Kembridžas: Cambridge University Press, 1989, p. 72-74.

⁴⁹ Braithwaite, p. 75.

⁵⁰ Ten pat, p. 62.

⁵¹ Liu, Zhang, Messner, p. 92.

tam tikra galia gėdinant nusikaltėlį padarius tam tikrą nusikaltimą, bet kartu parodant ir pagarbos jausmą nusikaltėliui, raginant visą bendruomenę dalyvauti nusižengusio asmens gėdinimo procese. Taip plėtojamas nusikaltusio asmens reintegravimo į visuomenę procesas⁵².

5.3. Socialinė kontrolė konfucianistiniame mokyje

Kinija iki pat XX a. nebuvo sukūrusi formalios teisinės sistemos⁵³. Konfucianistiniu mąstymu paremta ideologija *li* (neformali teisinė santvarka) buvo svarbesnė nei *fa* (formali teisė). Tad Kinija, nustatydamai aiškius moralinių normų standartus ir grįsdama juos stiprių papročių praktika, socialinę kontrolę savo visuomenėje užtikrino išugdydama stiprų moralinį pobūdį. Šis rėmėsi moraliu valdymo pavyzdžiu ir įtikinimu, o ne formalia, išoriškai taikoma teisine santvarka. Pasak Kinijos nusikaltimų ir socialinės kontrolės kaitą tiriančių autorių Jianhong Liu, Lening Zhang, ir Steven F. Messner, šalies socialinės kontrolės esmė slypi kaimynystės mediacijos komitetų formoje⁵⁴. Beveik visi konfliktai buvo sprendžiami šiuose komitetuose, sudarytuose iš paprastų žmonių – „solidžių piliečių“. Tai ir buvo kertinis Kinijos socialinės kontrolės elementas. Sėkmingas kaimynysčių mediacijų komitetų funkcionavimas reišė, jog centrinė Kinijos valdžia perleidžia valdžios viršenybę į rankas vietinių piliečių, kurie tarpusavio nesutarimus spėsdavo greitai ir efektyviai. Autorių teigimu, nebuvo jokių standartų ar apibrėžtų procedūrų, pagal kurių reikalavimus turėjo būti vykdoma mediacijų komiteto tvarka, todėl nebuvo reikalingi ir profesionalūs juristai⁵⁵. Pagrindinis komitetų tikslas buvo išspręsti nesutarimą, jam nespėjus peraugti į didesnio masto konfliktą. Mediacijos procesas įprastai pasibaigdavo raštiniu sutarimu ar stipuliacijomis. Tad nerašytas konfucianistinis moralinis kodas tapo esminiu kaimynysčių mediacijos komitetų elementu.

5.4. Veido samprata mediacijų komitetų kontekste

Vienas garsiausių XX a. Kinijos rašytojų Lu Xun pagrindiniu Kinijos visuomenės mąstymo principu įvardijo veidą (angl. *face*)⁵⁶. Kinams veidas yra sudarytas iš dviejų dalių. Pirmoji dalis, *mianzi*, tai supratimas, apimantis socialinį individo statusą visuomenėje, kalbant apie garbės, prestižo jausmą. Tiesa, *mianzi* apibūdina asmens visuomeninį statusą, nepriklausomai nuo to, ar šis laikosi

⁵² Ten pat, 93.

⁵³ William P. Alford, "Chinese law." ENCYCLOPEDIA BRITANNICA, 2014. <

<https://www.britannica.com/topic/Chinese-law> <https://www.britannica.com/topic/Chinese-law> > [Žiūrėta 2019-04-01].

⁵⁴ Liu, Zhang, Messner, p. 93.

⁵⁵ Ten pat, p. 94.

⁵⁶ Aris Teon, "The Concept of Face in Chinese Culture and the Difference Between Mianzi and Lian." *The Greater China Journal*, 2017. < <https://china-journal.org/2017/02/25/the-concept-of-face-in-chinese-culture-and-the-difference-between-mianzi-and-lian/> > [Žiūrėta 2019-04-02].

atitinkamų etinių normų. Kita veido dalis, *lian*, apibūdina moralinį, dorovinį požiūrį į individą. Tai tam tikra moralinė nuostata, pagal kurią individas yra vertinimas, atsižvelgiant į dorovinį elgesį atitinkantį standartus. Kinams prarasti veidą tolygu netekti garbės, pasitikėjimo, sąžiningumo ir savivertės. Dėl to nesutarimų sprendimo kontekste labai svarbu, kad individas neprarastų savojo veido.

Kinijos mediacijų procese svarbu pateikti ir įrodyti savo tiesą nepažeminant oponento. Net ir pralaimėjęs nesutarimą ar ginčą, individas išlaiko tam tikrą orumo ar savivertės jausmą, nes mediacijos procese svarbiausią vietą užima būtent orumas ir sąžiningumas. Braithwaite požiūriu, Kinija yra tobulas pavyzdys visuomenės, pasižymėjusios neaukštais nusikalstamumo rodikliais, kuriuos lėmė šalyje veikiantys gėdino ir reintegracijos mechanizmai. Dėl vyraujančios savikritikos praktikos, Kinijoje visiškai normalu, kad vienas bendruomenės atstovas gali atkreipti visuomenės narių dėmesį į kažkurio asmens netinkamą elgesį ar nedorus poelgius⁵⁷. Taip bendruomenė tampa pati atsakinga už save ir jos narių poelgius. Nusikaltusiems asmenims atveriamą galimybę sugrįžti į visuomenę.

Valdžios viršenybė Kinijoje buvo kuriama aplink šeimą, todėl pastaroji institucija tapo neatsiejama kaimynystės dalimi. Tai nulėmė stiprų bendruomenės narių tarpusavio priklausomybės jausmą. Pagal sistemos nuostatas, nedorai besielgiantys asmenys yra laiku sukritikuojami, taip panaikinant pretekstą ateityje galbūt įvyksiantiems rimtesniems nusižengimams. Tad tokia sistema orientuojama į prevenciją, o ne į reabilitaciją.

Laiku sureaguojant į netinkamus poelgius pasirūpinama, jog taip besielgiančių individų poelgiai netaptų įprasta individo elgesio norma. Tad mediacijos komiteto užduotis, prieš visą kaimynystę sugėdinus prasikaltusius asmenis, šiems suteikti galimybę atgailauti. Tuo Kinijos visuomenė ir ypatinga, jog prasikaltusiems asmenims paliekama galimybė pasitaisyti ir jiems neužkertamas kelias sugrįžti į visuomeninį gyvenimą. Kinijoje į padarytą prasižengimą žvelgiama kaip į šeimos, visos bendruomenės nesėkmę, todėl kolektyvinės kaltės jausmas papildo ir individualų kaltės spektrą⁵⁸.

Žvelgiant iš konfucianistinės perspektyvos, nusidėjęs asmuo gali pasitaisyti, jei visa bendruomenė dalyvauja jo reabilitacijos procese. Bausmės, kuriomis nuteisdavo prasižengusius asmenis kalėti, nebūdavo ilgos, tad nusikaltėlis būdavo sugražinamas į bendruomenės rankas, jo nestigmatizuojant. Be to, Kinijos visuomenės nariai yra linkę priklausyti, dalyvauti bendruomenės veikloje ir pasirūpinti savo bendrapiliečiais, t.y. būti jų sergėtojais, ir tai dar vienas Kinijos visuomenės išskirtinumas. Taigi gėdino ir reintegravimo mechanizmu, stipriu normatyviniu pagrindu ir socialinių organizacijų, t.y. mediacijų komitetų veikimu, Kinija ilgą laiką garantavo visuomeninę bei socialinę savo piliečių

⁵⁷ Braithwaite, p. 74.

⁵⁸ Liu, Zhang, Messner, p. 94-95.

kontrolę.

6. Kinijos liaudies respublikos XIII penkmečio plano (2016–2020 m.) diskurso analizė

Kinijos komunistų partija nuo 1943 m. nacionalinio kongreso plenarinių sesijų metu⁵⁹ formuoja šalies ekonominius ir socialinius procesus. Tam tikras politinių, ekonominių ir visuomeninių iniciatyvų paketas, nurodantis kokia linkme turėtų būti žengiama, siekiant įgyvendinti komunistų partijos iškeltas ateinančių penkerių metų užduotis Kinijoje vadinamas Penkmečio planais. Pastarieji šalyje, sekant buvusios Sovietų Sąjungos pavyzdžiu, rengiami ir vykdomi nuo 1953 m. Penkmečio planuose nurodomos Kinijos strateginės intencijos, nubrėžiami pagrindiniai orientyrai ir priemonės jiems pasiekti, tuo pačiu atspindint bendrą viziją, vienijančią visus Kinijos piliečius.

Kinijos penkmečio plane socialinių kreditų sistemai paskiriamas XVII dalies 70-asis skyrius.

6.1. Socialinės patikimumo (credibility) sistemos gerinimas

Skyrius, *Socialinės patikimumo sistemos gerinimas*, yra sudarytas iš keturių skirsnių: 1) Kredito informacijos valdymas; 2) Kredito informacijos dalinimosi nauda ir bendradarbiavimas; 3) Mechanizmas, skatinantis veikti sąžiningai ir taikyti nuobaudas, nepatikimumo atveju; 4) Kredito paslaugų rinka.

Skyriaus įžangoje apibūdinamas pagrindinis socialinės kreditų sistemos taikymo tikslas ir sferos, kuriose bus taikomas šios sistemos principas. Įžangoje teigiama: „Užsibrėždami didinti sąžiningumą visuose visuomenės sluoksniuose mes greičiau dirbsime, kurdami patikimumo sistemas esminėse sferose.“⁶⁰

Natūralu, gali kilti klausimas, kodėl šiame diskurse apskritai sureikšminama patikimumo didinimo svarba? Bandant atsakyti, vertėtų pradėti nuo pasitikėjimo koncepcijos nagrinėjimo ir jos sampratos traktavimo skirtingose visuomenėse aiškinimo. Pasitikėjimo samprata Kinijoje gerokai skiriasi nuo Vakarų civilizacijose priimtino pasitikėjimo supratimo. Pasitikėjimas Vakaruose siejamas su prielaida, jog žmogumi galima pasikliauti, kol šis savo veiksmais nepadarys ką nors tokio, kas sulaužytų pasitikėjimą juo. Tuo tarpu Kinijoje pasitikėjimas traktuojamas kaip „nepasitikėjimas“ žmogumi iki pastarasis neįrodys savo patikimumo. Tai vaizdžiai pabrėžia vienas kinų posakis, kaip antai, „per anksti išsiritę paukščiai būna pašauti“ (*qiang da chu tou niao*), bylojantis apie stiprų kinų

⁵⁹ Theodore Shabad, „Communist China’s Five Year Plan.“ *Far Eastern Survey*, 24(12), 1955, p. 189.

⁶⁰ Central Committee of the Communist Party of China, „The 13th Five-Year Plan For Economic and Social Development of The People’s Republic of China.“ Central Compilation & Translation Press, 2016, XVI, 71 įžanga.

polinkį vengti visų socialinių rizikų, susijusių su žmonėmis⁶¹. Nuo seno pasitikėjimas ir patikimumas Konfucijaus mokyme bei kinų filosofijoje užėmė ypatingai svarbią vietą. Profesorės Daryl Koehn teigimu, Konfucijaus mokymą remiantis jo raštais galima apibūdinti keturiais esminiais principais: kultūra, moraline elgsena, visapusišku atsidavimu ir patikimumu. Konfucianistinėje etikoje patikimumo vertybė yra laikoma svarbesne už pasitikėjimą. Tai nereiškia, jog pasitikėjimo svarba nuvertinama. Tik konfucianistinė etika visada skatina individus pirmiausia atsigręžti į save, įvertinant savo pastangas ir elgseną ar požiūrį į atliekamus veiksmus, paskirtas užduotis, t.y. konfucianizme individai yra etiškai įpareigoti tobulinti save ir tapti pavyzdiniais žmonėmis⁶².

Kita vertus, patikimumo problema gali būti aiškinama žvelgiant ir iš ekonominės perspektyvos. Autoriaus Ding Chen nagrinėjančio pasitikėjimo, teisinių ir institucinių pokyčių kaitą Kinijoje teigimu, viena pagrindinių nepatikimumą nulėmusių priežasčių buvo pernelyg greita Kinijos tranzicija, virsmas į rinkos sistemą stipriai orientuota valstybe, neturint patikimų, tinkamai funkcionuojančių institucijų, galinčių susidoroti su rinkos kuriamomis problemomis ir jų šalutiniais poveikiais. Ilgą laiką neformalių institucijų praktika grindžiami komerciniai, verslo sandoriai Kinijoje buvo vykdomi remiantis tarpasmeniniais žmonių tarpusavio santykiais, kinų kalboje žinomais kaip *guanxi*, t.y. kylančiais taip pat iš konfucianistinės filosofijos pagrindų⁶³.

Tad Kinijos valdžios institucijoms, nepajėgiančioms susitvarkyti su tam tikromis, sparčiai progresuojančios rinkos keliamomis problemomis, buvo reikalingas ir visuomeniniu pagrindu kuriamų institucijų pastiprinimas. Socialinių kreditų sistemos projektas – vienas iš matomų būdų patikrinti naujai kylančių įmonių ar individų patikimumą ar užtikrinti, jog atliekamos finansinės transakcijos valstybei nebūtų nuostolingos. Tolimesniuose socialinės patikimumo sistemos gerinimo skyriaus skirsniuose plačiau atskleidžiami socialinių kreditų sistemos užmojai. Tai bus išdėstoma kitame šio darbo poskyryje „Kreditų informacijos tvarkymas“.

6.2. Kredito informacijos tvarkymas

Skirsnyje „Kredito informacijos tvarkymas“ atskleidžiamas tam tikras siekis nustatyti vieningas kredito informacijos rinkimo ir valdymo taisykles. Skirsnyje teigiama: „Mes įsteigsime vieningus kreditų reitingavo standartus, taikomus visuotinai. Mes formuluosime nacionalinius kredito informacijos rinkimo ir tvarkymo standartus. Mes užtikrinsime, jog kredito informacijos rinkimas,

⁶¹ David de Cremer, „Understanding Trust, In China and the West.” *Harvard Business Review*, 2015. < <https://hbr.org/2015/02/understanding-trust-in-china-and-the-west> > [žiūrėta 2019-03-12].

⁶² Daryl Koehn, „Confucian Trustworthiness and The Practice of Business in China.” *Business Ethics Quarterly*, 11(3), 2001, p. 1-5.

⁶³ Ding Chen et al., “Law, trust and institutional change in China: evidence from qualitative fieldwork.” *Journal of Corporate Law Studies*, 17(2), Taylor and Francis group, 2017, p. 267.

valdymas, naudojimas ir dalinimasis būtų saugomas, atsižvelgiant į teisinius principus, nepriklausomai nuo informacijos tipo, ar tai būtų asmeninė informacija, ar tai būtų tam tikrų įmonių verslo paslaptys. Mes spartinsime kredito įstatyminę leidybą ir su kredito klausimu susijusių teisės aktų kūrimą⁶⁴.

Nagrinėjame diskurse matome, jog sistemos taikymas neapsiriboja vien rinkos ar valdžios sektoriais, tačiau aprėpia ir socialinę, ir visuomeninę sferą, ypač kalbant apie asmeninės informacijos rinkimą. Tad sistema taikoma ir individualių subjektų kredito informacijos rinkimui. Taip pat akivaizdu, jog Kinijos valdžia yra pasiryžusi kreditų sistemos veikimą įtvirtinti formaliais įstatais, nustatančiais kredito duomenų rinkimo principus ir taisykles. Tiesa, kokie teisiniai aktai bus taikomi formuojant kredito informacijos rinkimo taisykles, neatskleidžiama.

6.3 Kredito informacijos dalinimosi nauda ir bendradarbiavimas

Šiame skirsnyje nuosekliau aprašoma kredito informacijos dalinimosi praktika ir tarpsektorinis institucijų bendradarbiavimas, nurodantis, kokiose sferose bus taikomas kredito informacijos rinkimas ir valdymas. Jame teigiama: „Mes įsteigsime kredito informacijos rinkimo ir dalinimosi sistemą, stengsimės greičiau dirbti gerinant įvairių rinkos įmonių ir visuomenės narių kredito duomenų raportavimą. Mes skatinsime, jog visuomenėje ši informacija būtų pasiekama laisvai ir nevaržomai, atsižvelgiant į numatytus teisinius principus.“⁶⁵

Skirsnyje minima nacionalinė kredito informacijos dalinimosi platforma, kuri bus laisvai pasiekama įvairių sektorių subjektams. Taip pat kalbama apie įvairių rinkos įmonių ir visuomenės narių kredito duomenų sklaidą. Analizuodami diskursą galime stebėti, kaip šie principai taikomi praktikoje. Prisiminkime šio darbo įvade minimą vieną didžiausių Kinijos kreditorių rizikos platformą – *Sesame Credit*. Pastaroji, dar žinoma kaip *Zhima Credit*, tėra Kinijos interneto prekybos galiūne laikomos įmonės „Alibaba“ afiliatas. Oficialiame „Alibaba“ įmonės puslapyje *Sesame Credit* pristatoma kaip pirmoji kredito agentūra, naudojanti tiek tinklinėje (*online*), tiek ne tinklinėje (*offline*) erdvėje surinktus duomenis, generuojant individualius vartotojų ir smulkių verslo įmonių savininkų kredito vertinimus. Šie reitingai rinkos žaidėjams, skolintojams, pirkėjams ir kitoms kompanijoms tarnauja kaip patikimas įrankis, padedantis įvertinti jų klientų, vartotojų kreditinį patikimumą (*creditworthiness*). Pasak *Sesame Credit* kompanijos valdininkų, kredito paslaugų prieinamumas vartotojams yra pagrindinis *Sesame Credit* įmonės tikslas. *Sesame Credit* vyriausiojo duomenų rinkėjo Yu Wujie teigimu, *Sesame Credit* yra orientuota į žmones, neturinčius kredito istorijos ar beveik nesinaudojančius kredito paslaugomis, pavyzdžiui, prašant banko paskolos ar registruojant

⁶⁴ Central Committee of the Communist Party of China, XVI, 70-1.

⁶⁵ Ten pat, XVI, 71-2.

kreditines korteles. Specialisto teigimu, net jei žmonės ir neturi kredito istorijos, didelė tikimybė, jog jie naudojami internetu, apsipirkinėdami internetinėse parduotuvėse ar mokėdami sąskaitas, taip pat naudojami telefonais. Todėl apie tokius individus ir jų kreditinį patikimumą galima susidaryti nuomonę, kaupiant tinklinėje erdvėje surinktus duomenis⁶⁶.

Nors oficialiame Kinijos diskurse konkrečių agentūrų veikla nėra įvardijama, akivaizdu, jog praktikoje Kinija skatina valdžios ir privačių įmonių tarpsektorinį bendradarbiavimą, renkant informaciją ir kuriant kredito patikimumo reitingus, leidžiančius nustatyti individų, įmonių patikimumą, kaip tai yra matoma ir *Sesame Credit* atveju.

6.4 Mechanizmas, skatinantis veikti, remiantis atvirumo ir patikimumo principais (good faith) ir taikyti nuobaudas nepatikimumo atveju

Šiame skirsnyje ir jo pavadinime yra vartojamas tam tikras žodžių junginys *good faith*. Prieš pradėdant aiškinti, kodėl *good faith* sąvoka prilyginama atvirumo ir patikimumo principams, reikėtų pažymėti, jog neatmetama tiek interpretacinio pobūdžio, tiek vertimo klaidų galimybė nagrinėjant šių žodžių sąjungą ar jų konceptą, nes diskursas analizuojamas ne originalo kalba. Juolab, tai nebūtinai reiškia, jog lietuvių kalboje egzistuoja tinkami apibrėžimai šių žodžių junginiui apibūdinti. Turint tai galvoje ir norint šių trūkumų išvengti analizuojant konceptus, bus nagrinėjama Kinijos civilinės (sutarčių) teisė, kurioje ir yra matoma ši koncepcija.

Kinijoje pirmą kartą oficialus doktrinos *good faith* pavadinimas panaudotas 1987 m., formuluojant pagrindinius, principinius civilinės teisės nuostatus. Kinijos civilinės teisės 4 straipsnis numato, jog „vykdant civilines veiklas, turi būti paisomi savanoriškumo, teisingumo, lygybės, atvirumo ir patikimumo principai.“ 1999 m. patobulinta išsami Kinijos civilinė teisė įtraukė *good faith* doktrinos koncepciją, paverčiant ją vienu pagrindiniu civilinės teisės principu. 1999 m. Kinijos civilinės teisės dokumento šeštajame straipsnyje teigiama: „Visos pusės turi paisyti *good faith* doktrinos, vykdant pilietines pareigas ar įsipareigojimus.“ Tad kinų mokslininkai ir teisininkai *good faith* doktriną laiko neatskiriama Kinijos civilinės teisės dalimi. Manoma, jog kinų *good faith* doktrina yra kilusi ir suformuota moralinių tradicijų pagrindu ir kitų, pritaikiusių šią doktriną teisinių šalių pavyzdžiu⁶⁷. Profesorius Xu Guodong, vieno iš pirmųjų tyrėjų, nagrinėjusio *good faith* doktrinos adaptaciją Kinijoje teigimu, *good faith* doktrina atspindi Kinijos įstatymų leidėjų reikalavimą civiliams veikti atsižvelgiant į tam tikrą pusiausvyrą tarp asmeninių ir visuomeninių interesų, taip palaikant socialinę

⁶⁶ Alibaba Group, „Ant Financial Unveils China’s First Credit-Scoring System Using Online Data.“ PRESS RELEASE, 2015. < <https://www.alibabagroup.com/en/news/article?news=p150128> > [Žiūrėta 2019-04-02].

⁶⁷ Chunlin Leonhard, „A Legal Chameleon: An Examination of the Doctrine of Good Faith in Chinese and American Contract Law.“ *Connecticut Journal of International Law*, 25(305), 2010, p. 2.

tvarką bei darnią plėtrą⁶⁸.

Čia gali kilti klausimas, kodėl šie išvardyti principai apskritai turėtų būti tapatinami su *good faith* doktrinos koncepcija? Autorius Chunlin Leonhard, nagrinėjantis *good faith* doktrinos inkorporavimą bei skirtumus Kinijos ir Jungtinių Amerikos valstijų civilinėse teisėse teigia, jog Kinijos teisinėje literatūroje tokios angliškos frazės, kaip „*bona fide doctrine*“, „*the principle of honesty and credit*“ ir „*honesty bei credibility*“ dažnai naudojamos kiniškos frazės *chengshi xinyong yuanze* aiškinimui. Tiesiogiai verčiant tai reikštų - „*the principle of honesty and trustworthiness*” – sąžiningumo ir patikimumo principą⁶⁹.

Suprantama, kai teisiniai principai yra verčiami iš vienos kalbos į kitą, iškyla vertimo klaidų ir reikšmių neatitikimo galimybė. Tačiau naujasis kinų-anglų teisinės kalbos žodynas (Law Press China 2007) pateikia dvi angliškas alternatyvias kiniškos frazės *chengshi xinyong yuanze* interpretacijas: „*bona fide doctrine*“ ir „*doctrine of good faith*.“ Tad akivaizdu, jog kinų ir amerikiečių mokslininkai sutaria, jog „*doctrine of good faith*“ yra tinkama ir taisyklinga kinišką frazę *chengshi xinyong yuanze* išverčianti koncepcija⁷⁰.

Kai apsibrėžiame *good faith* konceptą Kinijos teisiniame kontekste, galima susidaryti nuomonę ir apie Kinijos penkmečio plano diskurse aptinkamus *good faith* koncepcijos principus, kalbant apie socialinę kredito-patikimumo sistemą ir jos aplikavimą Kinijos visuomenėje.

Trečiajame skirsnyje „Mechanizmas, skatinantis veikti, remiantis atvirumu ir patikimumo principais, ir taikyti nuobaudas, nepatikimumo atveju“ teigiama: „Mes įsteigsime paskatų mechanizmą, skatinantį visuomenę veikti atvirai ir patikimai. Tie, kurie elgsis atvirai ir patikimai, bus skatinami tam tikromis paskatomis. Mes gerinsime nuobaudų taikymo mechanizmus, kurie apims daugybę departamentų, regionų ir industrijų, ir stiprins teisiniais pagrindais grindžiamą įmonių kredito priežiūrą. Kiekvienoje industrijoje įsteigsime nepatikimų įmonių juodąjį sąrašą ir mechanizmą, kuris privers šias įmones palikti rinką.“⁷¹

Lygiai taip pat gali kilti klausimas, apie kokias paskatas ir jas skatinančio mechanizmo veikimą yra kalbama? Vėlgi, nagrinėjant šiuos aspektus, galime išvelgti praktinį diskurse išsakytų principų įgyvendinimo pobūdį. Įvade, pristatant socialinę kreditų sistemą, buvo minima, jog subjektai, įmonės ar asmenys su mažu kredito rodikliu bus baudžiami, kas yra pabrėžiama ir šiame diskurse – „gerinsime...nuobaudų taikymo mechanizmus.“

2019 m. dienraščio *The Guardian* kovo mėn. straipsnyje teigiama, jog Kinija užblokavo dvidešimt

⁶⁸ Leonhard, p. 2.

⁶⁹ Ten pat, p. 9.

⁷⁰ Ten pat, p. 9.

⁷¹ Central Committee of the Communist Party of China, XVI, 71-3.

trijų milijonų Kinijos „diskredituotų“ piliečių keliones, neparduodama keleiviams lėktuvo ar traukinio bilietų dėl kontraversiškai vertinamos socialinės kreditų sistemos. Remiantis Nacionaliniu Visuomenės Kredito informacijos centro duomenimis, Kinijos teismai iki 2018m. pabaigos Kinijos piliečiams uždraudė 17,5 milijono kartų pirkti bilietus. Įtrauktiems į juoduosius socialinių kredito vertinimo sąrašus buvo uždrausta pirkti traukinio bilietus 5,5 milijono kartų. Išleistame pranešime aiškiai atspindima socialinių kreditų sistemos esmė ir jos galimi padariniai Kinijos piliečiams - „Nors kartą diskredituotas ribojimas visur.“⁷²

Įsivaizduokime situaciją, jog atvykstate į geležinkelio stotį, ketindami išvykti, tačiau bilietas jums tiesiog neparduodamas, nes asmeninis jūsų kredito-patikimumo reitingas yra per žemas. Tad ši paslauga Kinijos valdžios sprendimu jums tampa nebeprieinama. Žvelgiant iš vienos pusės, tai išties didelį diskomforto lygį sukelianti situacija. Šiuo atveju, jūsų suplanuota kelionė neįvyksta ar turi būti atidėta. Kita vertus, tai yra išties žeminanti patirtis. Žemas individualus kredito reitingas parodo, jog jūs esate nepatikimas visuomenės narys ne tik valdžios struktūrų atžvilgiu, bet taip pat ir kitų piliečių vertinimu.

Iš tiesų, socialinių kreditų sistema remiasi žeminimo ar išaukštinimo praktikomis, skatindama piliečius pasitempti, gerinant asmeninį kredito reitingą. Tai galima patvirtinti konkrečiais pavyzdžiais, užfiksuotais Rochcheng mieste. *Foreign Policy* žurnalo žurnalistės Simina Mistreanu teigimu, aukštą kredito reitingą turinčių piliečių atvaizdai yra publikuojami viešose erdvėse, pavyzdžiui, šalia viešosios miesto bibliotekos, bendruomenės namuose ar kaimuose, skelbimų lentose. Taip pat skelbimų lentose yra nurodoma kiek taškų galima gauti už konkrečius poelgius (žiūrėti 1 priedą). Pavyzdžiui, dvidešimt ketverių metų policininkas Bi Haoran, išgelbėjęs keliems studentams gyvybes, yra vaizduojamas kaip herojus ir pateikiamas kaip pavyzdinis žmogus, į kurį privalėtų lygiuotis ir kiti visuomenės nariai⁷³. Tuo tarpu žemą kredito reitingą turintys asmenys ar, kitaip sakant, mažiau patikimi asmenys yra diskredituojami pasitelkiant žeminimo strategiją. Pavyzdžiui, Dengfeng miesto liaudies teismo sprendimu, kai kurių nesąžiningų piliečių mobilaus telefono skambėjimo fonas buvo pakeistas į garso pranešimą, kuriame pabrėžiamas neatsakingas šių piliečių finansinės padėties valdymas. Užuoat išgirdęs įprastą skambutį asmuo išgirsta pranešimą: „Žmogus, kuriam jūs skambinate, Dengfeng liaudies teismo sprendimu yra pripažintas nesąžiningu. Prašome kuo greičiau įvykdyti teisinius finansinius įsipareigojimus.“

Taip „nesąžiningi“ asmenys yra motyvuojami susimokėti skolas ar vykdyti kitas pareigas. Tai

⁷² Lily Kuo, „China bans 23m from buying travel tickets as part of 'social credit' system.“ *The Guardian*, 2019. < <https://www.theguardian.com/world/2019/mar/01/china-bans-23m-discredited-citizens-from-buying-travel-tickets-social-credit-system> > [Žiūrėta 2019-04-05].

⁷³ Simina Mistreanu, “Life Inside China’s Social Credit Laboratory.” *Foreign Policy*, 2018. < <https://foreignpolicy.com/2018/04/03/life-inside-chinas-social-credit-laboratory/> > [Žiūrėta 2019-04-04].

patvirtina ir Henan provincijos aukščiausiojo liaudies teismo teisėjas. Anot jo, norint priversti žmones atsakyti už savo poelgius, reikia pasitelkti kiniškąjį „veido“ konceptą ir apeliuoti į asmens savigarbą, priverčiant nesąžiningą žmogų gėdytis savo draugų ar net artimųjų⁷⁴. Taigi Kinijos žmonėms svarbu, koks yra jų kredito vertinimas. Lygiai taip pat, kaip ir svarbu, ką apie juos mano kaimynas, bendradarbis ar pažįstamas.

6.5 Kredito paslaugų rinka

Paskutiniame skirsnyje „Kredito paslaugų rinka“ kalbama apie socialinio kredito paslaugų institucijas ir daugialypį paslaugų taikymą visuomenėje. Čia teigiama: „Mes įsteigsime daugialypę kredito paslaugų organizacijų sistemą, kuri užtikrins bendradarbiavimo galimybę tarp visuomenės ir socialinių kredito paslaugų institucijų. Mes remsime kredito nustatymo ir kredito reitingavo agentūras, sudarinėti kredito reitingus, atsižvelgiant į išsikeltus standartus. Mes gerinsime kredito nustatymo reguliavimą ir kredito paslaugų rinkas.⁷⁵“

Skirsnyje dėstoma, jog Kinijos valdžia rems kredito reitingavimo agentūras ir jų teikiamas paslaugas. Tai neabejotinai parodo, jog Kinijos valstybei svarbus tarpsektorinis visuomenės ir valdžios struktūrų bendradarbiavimas bei platus kredito paslaugų vartojimas visuomenėje. Tačiau diskurse nėra atskleidžiamas tikslas, kodėl šių principų įgyvendinimas yra svarbus Kinijos visuomenei. Taip pat nėra nurodomi būdai ar priemonės, kuriomis bus siekiama šias idėjas įgyvendinti. Visgi, atsakymas į šiuos klausimus egzistuoja žvelgiant į platesnį kontekstą, kalbant apie išmaniųjų technologijų ir didžiųjų duomenų taikymą Kinijos visuomenėje.

Leideno universiteto profesoriaus Rogier Creemers, tiriančio kibernetines socialinės vadybos praktikas Kinijoje teigimu, modernios Kinijos valdymas pasireiškia išmaniųjų technologijų taikymu įvairiuose visuomenės socioekonominio gyvenimo sferose. Naujų technologijų ir komunikacinių platformų plėtra, pasak profesoriaus, yra inkorporuojama į visus socialinio, ekonominio ir politinio gyvenimo aspektus. Tai galėtume įvardinti valstybės informatizacijos (*guijia xinxihua*) sąvoka. Šiuolaikinėje Kinijos visuomenėje daugiau nei pusė jos piliečių naudojami išmaniaisiais telefonais ar kompiuteriais. Jais generuojami milžiniško masto duomenys, nuo programėlių, nurodančių tikslią asmens buvimo vietą, baigiant mokesčių mokėjimu internetu. Šių duomenų rinkimas, naudojant išmaniąsias technologijas, valstybei leidžia stebėti savo piliečius⁷⁶.

⁷⁴ Wang Lianzhang, „Court Orders Phone Shaming for ‘Dishonest‘ Debtors.“ *Sixth Tone*, 2017. < <http://www.sixthtone.com/news/1000340/> > [Žiūrėta 2019-04-07].

⁷⁵ Central Committee of the Communist Party of China, XVI, 71-4.

⁷⁶ Rogier Creemers, “Cyber China: Upgrading Propaganda, Public Opinion Work and Social Management for the Twenty-First Century.” *Journal of Contemporary China*, 26(103), 2017, p. 94-98.

Informacijos apie tam tikrus indikatorius, pagal kuriuos sudarinėjami vienos pagrindinių kredito reitingavimo įmonių *Sesame Credit* reitingai, randama ir oficialiame įmonės „Alibaba“ puslapyje. Individualus *Sesame* vertinimas, indikuojantis vartotojo kreditinį patikimumą gali svyruoti nuo 350 iki 950 taškų. Teigiama, jog sudarinėjant vertinimus, naudojami penki skirtingi indikatoriai. Pagal juos vartotojų vertinimas gali skirtis, atsižvelgiant į kiekvieno asmens individualų profilį. Yra penki vertinimo indikatoriai. 1. Kredito istorija, nusakanti vartotojo mokumo, įsiskolinimo istoriją, pavyzdžiui, ar vartotojas padengė kreditinės kortelės kaštus ar laiku mokėdavo mokesčius. 2. Elgsena ir preferencijos, atskleidžiančios vartotojo elgesį tinklinėje erdvėje, mėgstamas lankomas internetines svetaines ar žiūrimas produktų kategorijas apsipirkant ir t.t. 3. Įsipareigojimų vykdymas, atskleidžiantis vartotojo galimybes išpildyti sudaryto kontrakto įsipareigojimus. Indikatorius įtraukia *Alipay* paskyros likutį ir finansinių produktų ar paslaugų duomenis, kuriomis vartotojas naudojasi. 4. Asmeninės charakteristikos, tiriančios vartotojo pateikiamos asmeninės informacijos pobūdį ir turinį, pavyzdžiui, tikrinant namų adresą, rezidavimo tam tikroje vietoje terminą, mobilaus telefono numerius ir kt. 5. Tarpasmeniniai santykiai, atspindintys vartotojo tinklinėje erdvėje draugų vardus, poelgius, apibūdinantys vartotojo tarpusavio elgseną, bendravimą su draugais⁷⁷.

Sesame Credit neapsiriboja vien vartotojų kredito istorijos duomenų rinkimu ar mokumo galimybių analizavimu, tačiau tiria ir žmonių charakterio savybes, įpročius, net draugus. Įmonė įsipareigoja saugoti vartotojų duomenis, įvardydamą tai vienu pagrindiniu kompanijos prioritetu, lygiai kaip ir Kinijos valdžia tryliktame penkmečio plane. Kyla klausimas, ar išties vartotojų asmeninė informacija yra apsaugoma, privačioms įmonėms bendradarbiaujant su viešojo sektoriaus struktūromis, kaip kad įmonės *Sesame Credit* atveju?

Apibendrinant šį skirsnį galima teigti, jog valstybė pasitelkdama didžiųjų duomenų aplikavimą visuomenėje užsitikrina gebėjimą nustatyti žmonių socialinę elgseną, ekonominę situaciją ar politines pažiūras. Kuo daugiau žmonių naudosis išmaniosiomis technologijomis ir jų teikiamomis paslaugomis, tuo daugiau informacijos Kinijos valdžia bus apie juos sukaupti. Kinijos valdžia, plėsdama ir taikydama visuotinį kredito paslaugų vartojimą visuomenėje, pavyzdžiui, skatindama *Sesame Credit* įmonės plėtrą, užsitikrina tam tikrą socialinės kontrolės būdą, naudojamą prižiūrėti savo piliečiams.

⁷⁷ Alibaba Group, „Ant Financial Unveils China’s First Credit-Scoring System Using Online Data.“ PRESS RELEASE, 2015. < <https://www.alibabagroup.com/en/news/article?news=p150128> > [Žiūrėta 2019-04-02].

7. Socialinių kreditų sistema Kinijos žiniasklaidoje

Kinijos socialinių kreditų sistema pristatoma ne tik oficialiuose valdžios dokumentuose, tačiau taip pat ir pagrindiniuose Kinijos žiniasklaidos portaluose: *China daily*, *Xinhuanet* ir *People's Daily*. Šiuose puslapiuose buvo atrinkti penki straipsniai, kuriuose figūruoja socialinių kreditų sistema arba kalbama apie jos principų įgyvendinimą. Kinijos socialinių kreditų sistema dažnai pristatoma įvairių Kinijos funkcionierių – politikų ar kitų įtakingų asmenų. Jų pasisakymai viešojoje erdvėje ir buvo nagrinėjami. Straipsniai ir pranešimai pristatomi chronologine tvarka, nuo 2018 m.

7.1. Socialinių organizacijų vaidmuo

Xinhuanet puslapio 2018 m. kovo mėn. straipsnyje, teigiama, jog Kinijos aukščiausiasis liaudies teismas pasirašė kooperacijos memorandumą steigiant informacijos dalinimosi mechanizmą su civilinių reikalų ministerija⁷⁸. Teigiama, jog civilinių reikalų ministerija taikys kredito apribojimus ir bausmes toms socialinėms organizacijoms, kurios bus įvardytos kaip nesąžiningos, o skirtingų institucijų bendradarbiavimas užtikrins efektyvumą tiriant bylas ir skatinant taikyti teises priemones nesąžiningumo atveju. Taigi Kinijos teismai visos šalies mastu nuo šiol turės priėjimą prie socialinių organizacijų registrų duomenų, taip pat ir prie individų ar grupių, įtrauktų į juoduosius sąrašus.

Kitame 2018 m. balandžio mėn. straipsnyje Kinijos nacionalinės plėtros ir reformų komisijos narys Zhang Chun teigia, jog socialinių kreditų sistemos vaidmuo bus matomas ne tik kuriant teisingumo principais grindžiamą verslo aplinką, bet ir visuomeniniame, nefinansiniame sektoriuje⁷⁹.

Atrodytų keista, kad būtent socialinių organizacijų veiksnys šiame kontekste yra sureikšminamas. Kam reikalinga socialinių organizacijų registracijos informacijos prieiga? Norint atsakyti į šį klausimą, svarbu analizuoti atliekamą socialinių organizacijų vaidmenį Kinijos visuomenėje bei rinkoje.

Tokijo Technologijų instituto tyrėjo Xiumei Zhao, nagrinėjančio neoficialių socialinių organizacijų iškilimo ir augimo fenomeną Kinijoje, teigimu, ypač po Mao valdymo eros pabaigos iškilo daugybė socialinių organizacijų. Jos nėra oficialiai identifikuojamos kaip vyriausybės organizacijos, tačiau dažnai atlieka vyriausybinių struktūrų funkcijas ir iš dalies yra išlaikomos Kinijos vyriausybės. Anot autoriaus, Kinija ekonominio šuolio ir progreso metu susidūrė su daugybe socioekonominių problemų, kurias Kinijos vyriausybė ir jos departamentų struktūros nebuvo pajėgios

⁷⁸ Pengying, „China improves social credit system.“ Xinxua, 2018. < http://www.xinhuanet.com/english/2018-03/19/c_137050692.htm > [Žiūrėta 2019-04-12].

⁷⁹ ZD, „China to issue new measure for social credit system.“ Xinxua, 2018. < http://www.xinhuanet.com/english/2018-12/04/c_137650162.htm > [Žiūrėta 2019-04-12].

išspręsti. Dėl šios priežasties dalis funkcijų buvo perleista socialinėms organizacijoms, taip užtikrinant „plano sistemą“ – tam tikrą reguliacinį aktą. Jo pagrindu yra vykdomas socialinių organizacijų registravimas ir administravimas. „Plano sistema“ Kinijai leidžia spręsti, kurios socialinės organizacijos apskritai turi teisę egzistuoti ir kokias funkcijas ar veiklas joms galima patikėti. Taip Kinija dalį naštos „deleguodama“ socialinėms organizacijoms pasitelkia reguliacinę „plano sistemą“ kaip įrankį, legaliai įtvirtinant socialinės kontrolės būdą, leidžiantį kištis į socialinių organizacijų struktūrų veiklą⁸⁰.

Taigi socialinių kreditų sistemos kontekste, socialinių organizacijų veiksnys yra taip pat reikšmingas. Socialinės organizacijos kuriamos bei išlaikomos tiek vyriausybinio, tiek privačiu pagrindu neabejotinai skatina ir piliečių įsitraukimą į visuomeninį gyvenimą. Galima teigti, jog Kinijos valdžia iš savo piliečių tikisi ir tam tikrų socialinės kontrolės funkcijų užtikrinimo tarpusavyje. Tai atspindima ir kituose nagrinėtuose diskursuose.

7.2. Socialinė savireguliacija

Portalo *People's Daily* 2019 m. kovo mėn. straipsnyje valstybės rinkos administravimo ir reguliavimo ministras Zhang Mao nurodo, jog Kinijos valdžia imsis griežtesnių priemonių reguliuojant ir stebint tinklinės erdvės pirkimus bei komerciją⁸¹. Ministro teigimu, Kinija privers įstatymą pažeidusius gamintojus ar pardavėjus mokėti iki kol jie bankrutuos, o pati šalis skatins įmonių, žmonių savidiscipliną ir socialinių kreditų sistemos puoselėjimą.

Savidisciplinos ar savikultivacijos momentas yra matomas ir kituose diskursuose kalbant apie partijos skaidrumo, nesavanaudiškumo užtikrinimą⁸². Taip pat dabartinio prezidento Xi Jinping pasisakymuose apie korupcijos mažinimą bei sąžingumo užtikrinimą⁸³. Beje, ir konfucianistiniame mokyme moralinė savikultivacija laikoma viena iš esminių vertybinių nuostatų, kurią Kinijos komunistų partija žada atgaivinti. Tai pabrėžiama generalinio sekretoriaus Xi Jinping 2013 m. lapkričio mėn. kalboje Qufu mieste: „Moralinės mūsų prosenelių nuostatos turi būti perimamos ir puoselėjamos. Praeitis turi tarnauti dabarčiai, o joje turime išlaikyti tik tai, kas svarbiausia, o kas

⁸⁰ Xiumei Zhao, “An Analysis of Unofficial Social Organizations in China: Their Emergence and Growth.” *The Nonprofit Review*, 1(2), 2001, p.133-135.

⁸¹ People's Daily, „China to punish makers, sellers of fake products "until bankruptcy".” People's daily, 2019. < <http://en.people.cn/n3/2019/0311/c90000-9554939.html> > [Žiūrėta 2019-04-12].

⁸² Xinhua, „Xi stresses implementation of major policies, integrity of leading officials.” 2017. < <http://en.people.cn/n3/2017/1227/c90000-9308759.html> > [Žiūrėta 2019-04-12].

⁸³ China Daily, „CPC demonstrates strong resolution to root out corruption ahead of 19th National Congress.” 2017. < <http://en.people.cn/n3/2017/1017/c90000-9280754.html> > [Žiūrėta 2019-04-12].

nereikalinga – ištrinti.⁸⁴

Tinklalapio *Xinhua* 2019 m. gegužės mėn. straipsnyje dabartinis Kinijos vyriausybės premjeras Li Keqiang institucines inovacijas, skirtas gerinti valdžios teikiamas paslaugas ir skatinti verslo sektoriaus galimybes, įvardija esminiais principais, kurių taikymas pasitarnauja tiek įmonėms tiek individams. Jo teigimu, pačių piliečių pastangomis turi būti kuriama visuomenė kredito pagrindu. Ir tik galutinai sukūrus kreditu paremtą visuomenę verslo aplinka tobulės ir judės į priekį. Taip pat minimas tam tikrų paskatų diegimo mechanizmas sąžiningiems subjektams ir nuobaudų taikymas nepatikimiems subjektams.⁸⁵

Xinhua portalo 2019 m. kovo mėn. straipsnyje nacionalinio Kinijos politikos konsultacinio komiteto atstovas Guo Weimin teigia, jog visapusiškos socialinių kreditų sistemos plėtojimas yra ilgas ir komplikotas procesas, reikalaujantis kiekvieno iš mūsų indėlio ir pastangų.⁸⁶

Taigi matome, jog grindžiant pasitikėjimą tam tikros atsakomybės ir pareigos yra perleidžiamos ir į visuomenės rankas. Kredito sistema yra pasitikėjimo sistema, todėl nurodoma, jog tik visuotinis piliečių įsitraukimas į šios sistemos kūrimą gali duoti teigiamų rezultatų.

Šiuose straipsniuose minimi tam tikri aspektai, kurių aiškinimas yra įmanomas pasitelkiant bent dvi galimas diskurso interpretacijas. Pirma, remiantis konfucianistinės filosofijos padaryta įtaka Kinijos visuomenei, diskursą galima aiškinti per stiprių socialinių, etinių normų, standartų taikymo praktikų prizmę, įvertinant ypač aukštą komunitarizmo ir familiarumo lygį Kinijoje. Antra, žvelgiant iš komunistinės teisės normų perspektyvos, visuomenėje pasireiškia savanoriškumo samprata ir savanoriško dalyvavimo principų propagavimas.

Tyrėjo Xin Ren, nagrinėjančio Kinijos teisės, valstybės ir socialinės kontrolės tradicijas knygoje *Tradition of the Law and Law of the Tradition*, teigimu, moralinė savikultivacija ar gebėjimas susilaikyti Kinijos visuomenėje buvo skatinamas šeimos klanų, gildijų ir kitų socialinių institucijų socializacija – svarbių socialinę kontrolę Kinijoje garantuojančių socialinių agentų pagrindu. Individų gebėjimas kontroliuoti savo elgseną buvo sveikintinas ir laikomas viena svarbiausių vertybių, kurią tik gali puoselėti žmogus. Kinijos imperiniu laikotarpiu konfucianizmo šalininkai kartu su valdžios struktūromis pavaldžius visuomenės narius skatino uoliai siekti moralinio perfekcionizmo ir internalizmo. Praktiškai tai pasireiškė tam tikrų teisinių formalumų forma. Pavyzdžiui, savimotyvuotas žmogaus sprendimas prisipažinti padarius nusikaltimą ir pasiduoti valdžios

⁸⁴ Xinhua, „Xi stresses implementation of major policies, integrity of leading officials.” 2017. <

<http://en.people.cn/n3/2017/0928/c90000-9274989.html> > [Žiūrėta 2019-04-12].

⁸⁵ Xinxua, „China to enhance institutional innovation, cut certification requirements, refine procedures.” 2019. <

<http://en.people.cn/n3/2019/0507/c90000-9575695.html> > [Žiūrėta 2019-04-12].

⁸⁶ Xinhua, „China to further improve social credit system.” 2019. < [http://www.xinhuanet.com/english/2019-](http://www.xinhuanet.com/english/2019-03/02/c_137863354.htm)

[03/02/c_137863354.htm](http://www.xinhuanet.com/english/2019-03/02/c_137863354.htm) > [Žiūrėta 2019-04-12].

struktūroms buvo skatinamas bausmės sušvelninimo ar atleidimo iniciavimu⁸⁷. Čia vertėtų prisiminti kaimynysčių mediacijų komitetų pavyzdį, kai dauguma ginčų ar nesutarimų, komiteto sprendimu, pasibaigdavo raštišku sutarimu ar įsipareigojimais netaikant griežtesnės bausmės.

Kita vertus, komunistinės valdžios valdoma Kinija, autoriaus teigimu, taip pat plėtojo savanoriškumo tradiciją, atsižvelgiant į paskatų ir bausminių nuostatų taikymą nusizengimus padariusiems asmenims. Kinijos komunistų teisininkams 1977 m. pradėjus ruošti pirmąjį baudžiamąjį kodeksą, galutinė kriminalinės teisės 63 straipsnio 1979 m. versija suformuluota taip: „Tiems, kurie savanoriškai pasiduos ir prisipažins padarę nusikaltimą, bausmė bus švelninama. Tiems, kurių nusikaltimai santykinai yra smulkūs, prisipažinus, bausmė bus švelninama ar išvis atleidžiama. Tiems, kurių nusikaltimai santykinai yra sunkūs, prisipažinus, bausmė bus švelninama ar atleidžiama, demonstruojant pavyzdinį elgesį⁸⁸.

Svarbu suvokti, jog pagal kinišką tradiciją politiškai orientuota teisminė sistema nusikaltimą traktuoja ne tik kaip įstatymų nepaisymą, bet ir kaip antagonistinį sukilimą prieš valdžios struktūras. Įstatymo pažeidėjo bausmė nėra švelninama ar jam nėra dovanojama vien dėl to, jog šis nutarė prisipažinti. Pripažindamas nusikaltimą asmuo legitimuoja dominuojančios valdžios struktūrų kontrolę, ir taip išlaikomas oficialiai remiamas valdžios etosas visuomenėje. Tai leidžia manyti, jog savanoriškas prisipažinimo ar pasidavimo valdžiai principas labiau yra orientuotas į sąmoningą, psichologinį pažeidėjo norą pasiduoti, ne kiek į fizinį pasidavimo faktą. Kitaip tariant, pažeidėjo valia padarytas spontaniškas sprendimas pasiduoti valdžiai ir yra esminė šio statuto nuostata⁸⁹.

Akivaizdu, kad savanoriškumo ir socialinės saviugdos principai Kinijoje propaguojami nuo seno, o keičiantis kartoms ir politinės valdžios formoms, jų esmė buvo išlaikoma. Skatinamas visuomeninis piliečių įsitraukimas dėl tam tikrų normatyvinių principų garantavo socialinę kontrolę ir santvarką šalies viduje. Imperinės Kinijos laikotarpiu tvarka buvo palaikoma neformalios *li* teisės pagrindu, kurios principai buvo priimtini didžiajai Kinijos visuomenės daliai. Tuo tarpu po kultūrinės revoliucijos Kinijos komunistinė valdžia įteisino tam tikrus savanoriško dalyvavimo principus visuomenėje, manipuliudama paskatomis už jų laikymąsi.

⁸⁷ Xin Ren, *Tradition of the Law and Law of the Tradition*. Vestportas (Konektikutas): Greenwood Press, 1997, p. 29.

⁸⁸ Xin Ren, p. 120.

⁸⁹ Ten pat, p. 121.

Išvados

Šiuo darbu norima išsiaiškinti, kaip Kinijos valdžia „racionalizuoja“ socialinių kreditų sistemos fenomeną savo valstybėje. Tai siekiama padaryti analizuojant oficialų Kinijos valdžios diskursą, tiriant tryliktąjį Kinijos penkmečio (2016 - 2020 m.) planą ir penkis Kinijos žiniasklaidoje publikuotus straipsnius, kuriuose figūruoja socialinių kreditų sistema.

Vakaruose Kinijos socialinių kreditų sistema pristatoma kaip sekimo sistema, primenanti Orveliškąjį distopinės valstybės elementą. Todėl dažnai sistema matoma kaip viena iš Kinijos valdžios priemonių užtikrinti socialinę tvarką. Tačiau atlikus literatūros apžvalgą, išsiaiškinta, jog socialinė kontrolė Kinijoje buvo taikoma ir anksčiau. Tiesa, tik pati socialinės kontrolės forma niekada nebuvo įgavusi formalios išraiškos ar struktūros. Nuo seno konfucianizmo filosofija darė didelę įtaką Kinijos visuomenei formuodama stiprias socialines normas. Valdžiai atliekant tik prižiūrimąją funkciją, šių principų laikymasis buvo skatinamas iš apačios, pačių žmonių iniciatyva. Išties, tam tikros valdžios funkcijos net būdavo perleidžiamos ir patikimos visuomeninėms socialinėms organizacijoms, pavyzdžiui, kaimynysčių mediacijų komitetams. Tai reiškė, jog socialinės normos nebuvo primetamos iš viršaus ar išorės. Kinijos žmonės buvo įpratę laikytis socialinių normų, kurios visuomenėje buvo plačiai pripažintos. Taigi ilgainiui socialinių normų laikymasis tapo normalia praktika, kuria vieni visuomenės nariai užtikrino, jog socialinė santvarka būtų palaikoma, laikantis visuotinai pripažintų normatyvinių principų, prižiūrint kitus visuomenės narius. Vadinasi, socialinė kontrolė buvo užtikrinama pačios visuomenės tarpusavio narių priežiūra.

Normatyvinių principų propagavimo skatinimas, kaip ir socialinių organizacijų vaidmens sureikšminimas yra matomas ir dabartiniame Kinijos valdžios diskurse, pristatant socialinių kreditų sistemą.

Ilgalaikis Kinijos komunistų partijos siekis modernizuoti šalį siejamas su išmaniųjų technologijų plėtra. Bandydama inkorporuoti išmaniąsias technologijas į įvairias visuomenines sritis, valdžia siekia vykdyti valstybės informatizaciją. Taigi Kinija, pasitelkusi modernias technologijas, apie savo piliečius kaupia informaciją, kurią gali prieš juos panaudoti. Tačiau išmaniųjų technologijų vartojimas nėra primestinis. Kinijos valdžia skatina žmones naudotis išmaniosiomis technologijomis, pasitelkdama tam tikrą socialinės valdysenos modelį. Socialinės valdysenos modelyje, vėlgi, tam tikros valdžios priežiūros funkcijos yra perleidžiamos visuomenei. Ypatinga svarba skiriama socialinėms organizacijoms ir normatyvinių principų išlaikymui. Šioje vietoje ir pristatoma socialinių kreditų sistema. Ji, Kinijos valdžios akimis, pateikiama kaip priemonė, užtikrinanti daugiasektorinį, (visuomeninį, ekonominį, politinį) sąžiningumą ir patikimumą apskritai visose žmonių tarpusavio transakcijose ar susidūrimuose. Socialinių kreditų sistemos funkcionavimo esmė – užtikrinti, jog socialinė kontrolė būtų vykdoma pačių piliečių. Taigi galima teigti, jog socialinių kreditų sistema yra

materialinė išraiška, tam tikros normatyvinės nuostatos, jog visuomeninė tarpusavio narių kontrolė yra normali.

Kinijos visuomenė paremta stiprių socialinių normų pagrindu. Šios visuotinai priimtinos normos visuomenės nariams suponuoja, jog tam tikri veiksmai yra priimtini ar nepriimtini. Tačiau iki šiol šios normos ar principai niekada nebuvo formaliai apibrėžti ar įteisinti. Tad socialinių kreditų sistema taipogi yra lyg materialinė išraiška to, kas niekada nebuvo perteikta formaliai.

Svarbu pabrėžti, jog Kinijos valdžia ruošiasi oficialiai įteisinti socialinių kreditų sistemą ir jos veikimą apibrėžti teisiniais aktais. Remiantis konstruktyvistine normų teorinės perspektyvos prieiga galima teigti, jog socialinė tarpusavio kontrolės norma Kinijoje iki šiol buvo pasiekusi antrąją fazę ir perėjusi lūžio, *tipping point* (visuotinio priimtimumo) tašką. Kinijai oficialiai įteisinus sistemą, socialinės kontrolės norma pasiektų trečiąją normų evoliucijos fazę – internalizaciją. Tai reikštų, jog norma yra taip plačiai priimama visuomenės, jog pasiekia savaime suprantamos normos (angl. *take-for-granted*) lygmenį. Remiantis tyrimo duomenimis ir teorine prieiga, galima teigti, jog socialinė kontrolė yra neatsiejama Kinijos visuomenės dalis. Dėl to ir į patį socialinės kontrolės mechanizmą, t.y. į socialinių kreditų sistemą nėra žiūrima kaip į socialinės kontrolės mechanizmą, o kaip į visuotinai priimtinos normos išraišką.

Tiriant šį atvejį, galima mąstyti ir apie tolesnių studijų galimybes. Ateityje logiška imtis oficialių teisinių aktų nagrinėjamo, kurie aprėptų socialinių kreditų sistemos įgalinimą ir veikimą. Taip pat galima analizuoti, ar oficialiuose aktuose normatyviniai aspektai yra taip pat sureikšminami, palyginti su Vakarietišku demokratijų teisiniais principais. Ypač įvertinus tai, jog dabartinės Kinijos siekis, remiantis oficialiu diskursu, tapti valstybe, kurioje valdymas yra grindžiamas oficialių demokratiškas principų taikymu visuomenėje.

Kalbant apie akademinę pridėtinę vertę, šiuo darbu siekiama atskleisti, jog Vakarų akademikai, tyrėjai ar medijų atstovai, pristatydami socialinių kreditų sistemą turėtų kur kas plačiau žiūrėti į kontekstą ir pačioje sistemoje išvelgti ne tik socialinės kontrolės ištakas, bet ir normatyviniais principais formuojamas reguliacines rinkos funkcijas. Per trumpą laiką Kinijos ekonomika buvo modernizuota ir atliko milžinišką ekonominį šuolį, pritaikydama vakarietiškosios rinkos modelį. Vertėtų nepamiršti, jog Kinija neturėjo patikimų, tinkamai funkcionuojančių institucijų, pajėgių spręsti rinkos problemas ar susidoroti su šalutiniu jos poveikiu, nes iki tol komerciniai, verslo sandėriai Kinijoje buvo sprendžiami remiantis tarpasmeniniais žmonių santykiais, *guanxi*, kuriuose tarpusavio pasitikėjimas savaime suprantamas kaip vienas pagrindinių verslo vykdymo principų. Augant rinkai ir ženkliai padidėjus šios veikėjų skaičiui, Kinija staiga tapo valstybe, stipriai orientuota į rinką. Tad Kinijoje socialinių kreditų sistema rinkos žaidėjams ir institucijoms gali pasitarnauti kaip įrankis, leidžiantis įsitikinti, jog antra pusė, su kuria yra vykdomas sandėris ar transakcija, yra sąžininga ir ja galima pasitikėti. Tiesa, išlieka klausimas, ar Kinijos valdžiai bendradarbiaujant su

privačiame sektoriuje veikiančiomis įmonėmis, vartotojų asmeninė informacija išties yra apsaugoma ir ja nėra manipuluojama? Ši dilema taip pat gali tapti tolimesnių tyrimų objektu ar probleminiu klausimu.

Priedas 1

KREDITŲ SISTEMOS VERTINIMAS

Banko paskolos	+50 taškų
Kreditinės kortelės	+50 taškų
Teisinių įsipareigojimų laikymasis	+30 taškų
Apgavystės/netikrų prekių pardavinėjimas	-35 taškų
Socialinės tvarkos pažeidimas	-50 taškų
Nepagarba tėvams	-50 taškų
Nuosavybės pasisavinimas	-50 taškų
Eismo pažeidimas	-50 taškų

PRIEDAS NR.1. Pagal Rogier Creemers, “China’s Social Credit System: An Evolving Practice of Control.” Leiden University, 2018, Lentelė 3.

Literatūros ir šaltinių sąrašas

1. Ahmed Shazeda, “Cashless society, cached data: Security considerations for a chinese social credit system.” The Citizen Lab, 2017. < <https://citizenlab.ca/2017/01/cashless-society-cached-data-security-considerations-chinese-social-credit-system/> > [Žiūrėta 2019 01 27].
2. Alford P. William, “Chinese law.” ENCYCLOPEDIA BRITANNICA, 2014. < <https://www.britannica.com/topic/Chinese-law> <https://www.britannica.com/topic/Chinese-law> > [Žiūrėta 2019-04-01].
3. Alibaba Group, „Ant Financial Unveils China’s First Credit-Scoring System Using Online Data.“ PRESS RELEASE, 2015. < <https://www.alibabagroup.com/en/news/article?news=p150128> > [Žiūrėta 2019-04-02].

4. Aman Mohammed ir Tina Jayroe, "ICT, Social Media, and the Arab Transition to Democracy: From Venting to Acting." *DOMES: Digest of Middle East Studies* 22(2), 2013. < <https://onlinelibrary.wiley.com/doi/abs/10.1111/dome.12024> > [Žiūrēta 2019 01 25].
5. Asia Pacific Foundation of Canada, "China's one-child policy." *Asia Pacific Curriculum*, 2016.
6. Bakken Borge, *The Exemplary Society: Human Improvement, Social Control, and the Dangers of Modernity in China*. New York: Oxford University Press, 2000.
7. Barkin Samuel ir Bruce Cronin, „The State and the Nation: Changing Norms and the Rules of Sovereignty in International Relations”, *The MIT Press*, 48(1), 1994.
8. Berger L. Peter ir Thomas Luckmann, *The social construction of reality: a treatise in the sociology of knowledge*. Londonas: Penguin Books, 1966.
9. Boli John ir George M. Thomas, "World Culture in the World Polity: A Century of International Non-Governmental Organization", *American Sociological Association*, 62(2), 1997.
10. Brady Anne-Marie, "Guiding hand: The role of the CCP central propaganda department in the current era." *Westminster Papers in Communication and Culture* 3(1), 2006, 58–77.
11. Braithwaite John, *Crime, Shame and Reintegration*, Kembridžas: Cambridge University Press, 1989.
12. Central Committee of the Communist Party of China, „The 13th Five-Year Plan For Economic and Social Development of The People's Republic of China." *Central Compilation & Translation Press*, 2016.
13. Chen Ding, Simon Deakin, Mathias Siems & Boya Wang, "Law, trust and institutional change in China: evidence from qualitative fieldwork." *Journal of Corporate Law Studies*, 17(2), Taylor and Francis group, 2017.
14. Chen Yongxi ir Anne. S.Y Cheung, "The transparent self under big data profiling: Privacy and chinese legislation on the social credit system." *The Journal of Comparative Law* 12(2), 2017, 356-378.
15. China Daily, „CPC demonstrates strong resolution to root out corruption ahead of 19th National Congress." 2017. < <http://en.people.cn/n3/2017/1017/c90000-9280754.html> > [Žiūrēta 2019-04-12].
16. Creemers Roger, "China's Social Credit System: An Evolving Practice of Control." *Leiden University*, 2018.
17. Creemers Rogier, "Cyber China: Upgrading Propaganda, Public Opinion Work and Social Management for the Twenty-First Century." *Journal of Contemporary China* 26(103), 2017.

18. Creemers Rogier, "Cyber China: Upgrading Propaganda, Public Opinion Work and Social Management for the Twenty-First Century." *Journal of Contemporary China*, 26(103), 2017.
19. Creemers Rogier, "Disrupting the Chinese State: New Actors and new Factors." Pranešimas konferencijoje „Digital Disruption in Asia: Methods and Issues“, Leideno Universitetas, 2016.
20. Cremer de David, "Understanding Trust, In China and the West." *Harward Business Review*, 2015. < <https://hbr.org/2015/02/understanding-trust-in-china-and-the-west> > [žiūrėta 2019-03-12].
21. Cremer De David, "Understanding Trust, In China and the West." *Harward Business Review*, 2015.
22. Dai Xin, "Toward a reputation state: The social credit system project of China." *SSRN*, 2018. < https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=3193577 > [Žiūrėta 2019 01 29].
23. Diamond Larry, "Liberation Technology." *Journal of Democracy* 21(3), 2010, 69–83.
24. Fairclough Norman, *Language and Power*. Londonas ir Niujorkas: Longman, 1989.
25. Feng Wang, Baochang Gu, and Yong Cai, "The End of China's One-Child Policy", *Studies in family planning*, 47, 1, 2016.
26. Finnemore Martha, ir Kathryn Sikkink, „International Norm Dynamics and Political Change“, *International Organization*, 52(4), 1998.
27. Garnaut Ross, Cai Fang ir Ligang Song (sud.), *China: A New Model for Growth and Development*, Kanbera: ANU E PRESS, 2013.
28. Harwit Eric ir Duncan Clark, "Shaping the internet in China: Evolution of political control over network infrastructure and content." *Asian Survey* 41(3), 2013.
29. Hassid Jonathan, "Safety Valve or Pressure Cooker? Blogs in Chinese Political Life." *Journal of Communication* 62(2), 2012, 212–30.
30. Horsley Jamie, "China's Orwellian Social Credit Score Isn't Real." *Foreign Policy*, 2018. < <https://foreignpolicy.com/2018/11/16/chinas-orwellian-social-credit-score-isnt-real/> > [žiūrėta 2019-03-08].
31. Yang Guobin, "Political Contestation in Chinese Digital Spaces: Deepening the Critical Inquiry." *China Information* 28(2), 2014, 135–44.
32. Yang Guobin, *The Power of The Internet in China*. Niujorkas: Columbia University Press, 2009.
33. Juneja Priyanka, "China's Hukou System." *The diplomat*, 2017. < <https://thediplomat.com/2017/07/chinas-hukou-system/> > [žiūrėta 2019-03-03].

34. Kinijos komunistų partijos centrinis komitetas, "Trylikštasis Kinijos liaudies respublikos ekonominės ir socialinės plėtros penkmečio planas 2016-2020.", Central Compilation&Translation Press: Beijinas, 2016.
35. Kobie Nicole, "The complicated truth about China's social credit system." *Wired*, 2019. < <https://www.wired.co.uk/article/china-social-credit-system-explained> > [Žiūrėta 2019-03-08].
36. Koehn Daryl, "Confucian Trustworthiness and The Practice of Business in China." *Business Ethics Quarterly*, 11(3), 2001.
37. Kostka Genia, "China's Social Credit Systems and Public Opinion: Explaining High Levels of Approval." SSRN, 2018.
38. Kuo Lily, „China bans 23m from buying travel tickets as part of 'social credit' system.“ *The Guardian*, 2019. < <https://www.theguardian.com/world/2019/mar/01/china-bans-23m-discredited-citizens-from-buying-travel-tickets-social-credit-system> > [Žiūrėta 2019-04-05].
39. Kuo Lily, „China bans 23m from buying travel tickets as part of 'social credit' system.“ *The Guardian*, 2019. < <https://www.theguardian.com/world/2019/mar/01/china-bans-23m-discredited-citizens-from-buying-travel-tickets-social-credit-system> > [Žiūrėta 2019-04-05].
40. Lakoff George ir Mark Johnson, *Metaphors we live by*. Čikaga ir Londonas: The University of Chicago press, 2003.
41. Leonhard Chunlin, "A Legal Chameleon: An Examination of the Doctrine of Good Faith in Chinese and American Contract Law." *Connecticut Journal of International Law*." *Connecticut Journal of International Law*, 25(305), 2010.
42. Lianzhang Wang, „Court Orders Phone Shaming for ‘Dishonest‘ Debtors.“ *Sixth Tone*, 2017. < <http://www.sixthtone.com/news/1000340/> > [Žiūrėta 2019-04-07].
43. Liu Jianhong, Lening Zhang, ir Steven F. Messner (sud.), *Crime and Social Control in a Changing China*, Vestportas (Konektikutas): Greenwood Press, 2001.
44. Mackinnon Rebecca, "China's 'Networked Authoritarianism.'" *Journal of Democracy* 22(2), 2011.
45. March G. James ir Johan P. Olsen, "The logic of appropriateness.", *Arena*, 1989.
46. Meissner Mirjam, „China's Social credit System: A big-data enabled approach to market regulation with broad implicatons for doing business in China.“ *MERICS*, 2017.
47. Mistreanu Simina, "Life inside China's social credit laboratory." *Foreign Policy*, 2018. < <https://foreignpolicy.com/2018/04/03/life-inside-chinas-social-credit-laboratory/> > [Žiūrėta 2019 01 23].

48. Mitchell Anna ir Larry Diamond, "China's surveillance state should scare everyone." *The Atlantic*, 2018. < <https://www.theatlantic.com/international/archive/2018/02/china-surveillance/552203/> > [Žiūrėta 2019 01 25].
49. Omoruyi E.M.M., "China's march towards a moderately well-off society." *China Daily*, 2018. < <http://www.chinadaily.com.cn/a/201803/16/WS5aab21d6a3106e7dcc142020.html> > [Žiūrėta 2019-04-04].
50. Pengying, „China improves social credit system.“ *Xinxua*, 2018. < http://www.xinhuanet.com/english/2018-03/19/c_137050692.htm > [Žiūrėta 2019-04-12].
51. People's Daily, „China to punish makers, sellers of fake products "until bankruptcy".” *People's daily*, 2019. < <http://en.people.cn/n3/2019/0311/c90000-9554939.html> > [Žiūrėta 2019-04-12].
52. Petricic Sasa, "Big Brother collecting data – and in China, it's all for sale." *CBC News*, 2017. < <https://www.cbc.ca/news/world/china-data-for-sale-privacy-1.3927137> > [Žiūrėta 2019 01 23].
53. Pin pin Chinese, "Chinese-English Dictionary." 2014. < <http://dictionary.pinpinchinese.com/definitions/t/%E4%BF%A1%E7%94%A8-xinyong> > [Žiūrėta 2019 01 23].
54. Qiang Xiao, "The Battle for the Chinese Internet." *Journal of Democracy* 22(2), 2011, 47–61.
55. Ren Xin, *Tradition of the Law and Law of the Tradition*, Vestportas (Konektikutas): Greenwood Press, 1997.
56. Ren Xin, *Tradition of the Law and Law of the Tradition*. Vestportas (Konektikutas): Greenwood Press, 1997.
57. Shabad Theodore, „Communist China's Five Year Plan.“ *Far Eastern Survey*, 24(12), 1955.
58. Shanthi Kalathil ir Taylor C. Boas, *Open Networks, Closed Regimes: The Impact of the Internet on Authoritarian Rule*, Vašingtonas: Carnegie Endowment, 2003.
59. Sørensen Camilla T.N., „The Significance of Xi Jinping's "Chinese Dream" for Chinese Foreign Policy: From "Tao Guang Yang Hui" to "Fen Fa You Wei.“ *Journal of China and International Relations*, 3(1), 2005.
60. Sullivan Jon, "China's Weibo: Is Faster Different?" *New Media & Society* 16(1), 2013. 24–37.
61. Teon Aris, "The Concept of Face in Chinese Culture and the Difference Between Mianzi and Lian." *The Greater China Journal*, 2017. < <https://china-journal.org/2017/02/25/the-concept-of-face-in-chinese-culture-and-the-difference-between-mianzi-and-lian/> > [Žiūrėta 2019-04-02].

62. Tiezzi Shannon, "China Wants Hukous for Its 13 Million Unregistered Citizens." *The Diplomat*, 2015. < <https://thediplomat.com/2015/12/china-wants-hukous-for-its-13-million-unregistered-citizens/> > [Žiūrėta 2019-03-03].
63. Tong Jingrong, "The Formation of an Agonistic Public Sphere: Emotions, the Internet and News Media in China." *China Information* 29(3), 2015, 333–51.
64. Vinogradnaitė Inga, *Diskurso analizė kaip politikos tyrimo metodas: metodinė priemonė politikos mosklų studentams*, Vilnius: Vilniaus Universiteto leidykla, 2006.
65. Waltz Kenneth, *Theory of International Politics*, Berklis (Kalifornija): Addison-Wesley Publishing Company, 1979.
66. Wong Ka-Ho Frank, "China's Hukou System: What it is and How it Works." *China Briefing*, 2019. < <https://www.china-briefing.com/news/chinas-hukou-system/> >
67. Xinhua, „China to further improve social credit system.” 2019. < http://www.xinhuanet.com/english/2019-03/02/c_137863354.htm > [Žiūrėta 2019-04-12].
68. Xinhua, „Xi stresses implementation of major policies, integrity of leading officials.” 2017. < <http://en.people.cn/n3/2017/1227/c90000-9308759.html> > [Žiūrėta 2019-04-12].
69. Xinhua, „Xi stresses implementation of major policies, integrity of leading officials.” 2017. < <http://en.people.cn/n3/2017/0928/c90000-9274989.html> > [Žiūrėta 2019-04-12].
70. Xinxua, „China to enhance institutional innovation, cut certification requirements, refine procedures.” 2019. < <http://en.people.cn/n3/2019/0507/c90000-9575695.html> > [Žiūrėta 2019-04-12].
71. ZD, „China to issue new measure for social credit system.“ *Xinxua*, 2018. < http://www.xinhuanet.com/english/2018-12/04/c_137650162.htm > [Žiūrėta 2019-04-12].
72. Zhao Xiumei, "An Analysis of Unofficial Social Organizations in China: Their Emergence and Growth." *The Nonprofit Review*, 1(2), 2001.
73. Zhao Xiumei, "An Analysis of Unofficial Social Organizations in China: Their Emergence and Growth." *The Nonprofit Review*, 1(2), 2001.

Summary

In 2014 China introduced a new model to govern it's country. One of it's most important components – the social credit system. Commonly, in the Western context, the system is perceived as an element of an Orwellian/dystopian state, which is created to achieve social control of the society. However, literary analysis show, that social control practices in China were seen before, and the process itself was implemented by the role of strong social norms and shaming-reintegration mechanizm, in the form of neighbourhood mediation committees. Thus, the social control was

reciprocal and was practiced by its own citizens – the society.

Therefore, the main purpose of this work is to find out, how China's leaders rationalize new phenomena in the society – the social credit system. It is achieved by performing a discourse analysis of the 13th Five-Year Plan for Economic and Social Development of The People's Republic of China (2016-2020) and analyzing five selected articles, covering social credit system from *Xinhuanet* and *China Daily* newspapers.

The empirical part emphasize that the role of the social organizations and normative approach in the society are seen as key factors. It is prompt, that the social control is to be achieved by the citizens themselves, while maintaining the social order by guiding the principles of honesty and credibility. Hence, China officials present the social credit system as a tool, to achieve the implementation of the honesty and credibility principles in all respects of the society. Therefore, the system itself, acts as a mechanism for the market players, to ensure, honesty and trustworthiness in their transactions with other market players.

Constructivistic theoretical approach is the main theoretical approach of this thesis. The main focus of the theory, is to approach and describe norms, their emergence, evolution, phases (a.k.a. cascades), norm entrepreneurship, social agents and other critical factors that are relevant to the norms and their broad acceptance in the society. Even though, the principle of reciprocal social control has never been officially stated or formalized, the society perceives social control as an expression of a broadly accepted norm, rather than the mechanism of a social control.

Regarding further studies, this work provides a testing ground to analyze the informal normative approach transition of social norms in the society, towards a formalized, law based rule development, in the context of social credit system.

